

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

**TABU TĒMAS JAPĀŅU KOMUNIKĀCIJĀ
UN TO ATSPoguĻojums JAPĀŅU MODERNAJĀ LITERATŪRĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Artūrs Lilientāls

Studenta apliecības Nr.: al14086

Darba vadītājs: Asoc. prof. p.i. Agnese Haijima

RĪGA, 2017

SATURS

IEVADS.....	3
1. VISPĀRPIEŅEMTAS JAPĀNAS SABIEDRĪBAS NORMAS UN TO VEIDOŠANĀS.....	7
1.1. Personīgās vēlmes un pienākumi pret sabiedrību	7
1.1.1. <i>Pašizpaušme – augstākā narcisisma pakāpe? Grupas psiholoģija Japānas kontekstā</i>	7
1.1.2. <i>Kauna izjūta un morālā cenzūra kā Japānas sabiedrības stūrakmeņi</i>	11
1.1.3. <i>“Laba sieva un vieda māte”. Priekšstati par sieviešu lomu Japānas sabiedrībā</i>	13
1.2. Uzskatāmākās tabu tēmas Japānas sabiedrībā	16
1.2.1. <i>Atklāta mīlestības izrādīšana kā tabu</i>	16
1.2.2. <i>Pašnāvība – iespēja apiet likumu un kļūt nemirstīgam. Depresijas cēloņi Japānā</i>	21
1.2.3. <i>Savas identitātes noliegšana. Sabiedrības attieksme pret homoseksualitāti</i>	24
2. JAPĀNA MODERNO JAPĀŅU RAKSTNIEKU ACĪM.....	29
2.1. Osamu Dadzaja (1909-1948) traģiskā pasaule	29
2.1.1. <i>Rakstnieka neatlaidīgā cīņa ar dzīvi</i>	29
2.1.2. <i>“Necilvēks” (人間失格, Ningen Shikkaku [1948]). Dadzaja autobiogrāfiskā grēksūdze</i>	33
2.2. Pretrunīgs personāžs Japānas literatūras vēsturē – Jukio Mišima (1925-1970).....	36
2.2.1. <i>Kas patiesībā slēpjas aiz maskas? Rakstnieka dzīve kā tabu</i>	36
2.2.2. <i>Nihilisms un tradicionālas vērtības: Mišimas dzīves un literāro darbu vadmotīvi</i>	41
2.2.3. <i>“Kad tu satiec Budu, nogalini Budu!” un “Zelta templis” (金閣寺, Kinkaku-ji [1956])</i>	43
2.3. “Velnišķīgais” rakstnieks Džuņičirō Taņidzaki (1886-1965).....	46
2.3.1. <i>Rakstnieka ceļš no rietumnieciskā gloriificēšanas līdz tradicionālu vērtību atzīšanai</i>	46
2.3.2. <i>Komunikācijas trūkuma atainojums romānā “Atslēga” (鍵, Kagi [1956])</i>	49
SECINĀJUMI.....	52
LITERATŪRAS SARAKSTS.....	54
KOPSAVILKUMS	
SUMMARY	
DOKUMENTĀRĀ LAPA	

IEVADS

Vairums japāņu uzskata, ka Japānas sabiedrība nemīl konfliktus un nav ķildīga, vienlaikus ticot, ka valstis, kurās cilvēki mīl risināt problēmas (it sevišķi tiesiskā ceļā), ir amorālas. Spēja sadzīvot ir vērtība, kas cilvēku galvās tiek iekalta jau no agras bērnības, un “labs cilvēks” tiek raksturots kā tāds, kas spēj apspiest savas personīgās vēlmes un uzskatus, ir spējīgs iejusties citu ādā un ir sociāli atbildīgs. Tāpat bērniem tiek iemācīts arī tas, ka augstākminēto īpašību pārkāpšana un neievērošana tiks uztverta negatīvi, un šādai rīcībai sekos nopietnas sankcijas¹.

Neskatoties uz šķietami stingrajām sabiedrības normām un rietumniekiem tik ļoti nesaprotamo sevis apspiešanu sabiedrības labā, Japānas sociālā struktūra, ētika un izsenis izkoptās tradīcijas un paražas jau gadiem sevi pierāda kā funkcionēt spējīgu spēku, kam par labu runā tādi sasniegumi, kā piemēram tas, ka 10 pasaules valstu ar augstāko dzīves kvalitāti sarakstā atrodas 3 Japānas pilsētas – Tokija (pirmajā vietā), Fukuoka un Kioto². Tāpat Japāna arī pārliecinoši ieņem pirmo vietu pasaules valstu vidējā dzīves ilguma sarakstā ar visai fenomenālu skaitli – 83.7 gadi. Salīdzinoši – Latvijas vidējais dzīves ilgums ir teju 10 gadu īsāks³. Dažādus japāņu sasniegumus un sarakstus, kuros Japāna ieņem pirmo vietu, varētu uzskaitīt ilgi, taču rodas jautājums – kas tieši nodrošina Japānas sabiedrības spēju funkcionēt tik veiksmīgi? Vai tās ir jau no bērna kājas visiem japāņiem iemācītās vērtības, kas vieno un tuvina cilvēkus? Vai japāņu sasniegumi tiešām balstās uz spēju apspiest savu personību, tādā veidā upurējoties sabiedrības interešu vārdā? Atbildes uz šiem un citiem jautājumiem autors centīsies rast bakalaura darba ietvaros, analizējot mūžseno japāņu dilemmu – *giri* (義理, *giri*)⁴ pret *ņindžō* (人情, *ņinjō*)⁵, pievēršoties tādiem tematiem, par ko vairākums ikdienā izvēlas nerunāt: sieviešu pašizpaušme, mīlestība, sieviešu un vīriešu savstarpējās attiecības un tabu tajās, attieksme pret pašnāvības izdarīšanu un homoseksualitāti.

¹ Smith, Robert J. *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. pp. 43.-45.

² Clampet, Jason. “Monocle’s New Quality of Life Top 25 Cities Survey: Tokyo Is Tops Again”. Skift. 2016. Sk. Internetā [24.02.2017.] <https://skift.com/2016/06/22/monocles-new-quality-of-life-top-25-cities-survey-tokyo-is-tops-again/>

³ “Life Expectancy at Birth”. World Health Organization. 2015. Sk. Internetā [23.02.2017.] http://gamapservers.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html

⁴ Pienākums pret apkārtējo sabiedrību.

⁵ Individuālas vēlmes, burtiski – “pienākums” pašam pret sevi. Pretstats *giri*.

Bakalaura darba tēma “Tabu tēmas japāņu komunikācijā un to atspoguļojums japāņu modernajā literatūrā” tika izvēlēta, jo viens no darba autora galvenajiem mērķiem, iestājoties Latvijas Universitātes Āzijas Studiju nodaļā, bija iegūt padziļinātas zināšanas par japāņu moderno literatūru, un uzzināt, cik precīzi tā ataino reālo Japānas sabiedrību. Šo interesi radīja vairāku japāņu rakstnieku literārie darbi, tādēļ bakalaura darba ietvaros tiks apskatīti:

- Osamu Dadzaja (太宰治, *Dazai Osamu* [1909-1948]) novele “Necilvēks” (人間失格, *Ningen Shikkaku* [1948])
- Vairākas Jukio Mišimas (三島由紀夫, *Mishima Yukio* [1925-1970]) noveles
- Džūņičirō Taņidzaki (谷崎潤一郎, *Jun'ichirō Tanizaki* [1886-1965]) novele “Atslēga” (鍵, *Kagi* [1956])

Norādītie rakstnieki analizēti, jo, autoraprāt, tieši šie literāti visuzskatāmāk attēlo izvēlētajā tabu tēmas; pašnāvība, psiholoģiska rakstura problēmas, atkarība no narkotiskajām vielām un mīlestība bija centrālie motīvi Osamu Dadzaja dzīvē un darbos, Jukio Mišima plaši rakstīja par homoseksualitāti, *giri* pret *ņindžō* problēmu un pašnāvības izdarīšanu, tupretī Džūņičirō Taņidzaki, izmantojams atklāti erotiskus izteiksmes līdzekļus, precīzi akcentēja Japānas sabiedrības trūkumus.

Darba tēma tika izvēlēta, autoram atrodoties gadu ilgā apmaiņas studiju programmā Japānā. Ikdienā komunicējot ar japāņiem, pēc neilga laika saprotams, ka ir vairākas tēmas, ko izdzirdot, sarunu biedrs izvēlas vai nu atbildēt nekonkrēti un izvairīgi, vai mainīt sarunas ritējumu. Saskarsme ar regulārām šāda veida parādībām stiprināja autora pārliecību par izvēlēto tēmu. Arī tabu tēmas, kam paredzēts pievērsties darba ietvaros, izvēlētas, vadoties pēc autora personīgajiem novērojumiem par to, cik izvairīgi uzvedas sarunas partneris, sarunas laikā parādoties kādai no šīm tēmām.

Atrašanās Japānā ļāva ne vien veikt novērojumus un rast atziņas, kas palīdzētu darba gaitā, bet arī deva unikālu iespēju paviesoties vairākās ar analizējamajiem rakstniekiem saistītās vietās, kā piemēram, tika apskatīts Džūņičirō Taņidzaki muzejs Ašijas apgabalā, Osamu Dadzaja kapavieta Mitakas rajonā, Tokijā, kā arī vairākas bibliotēkas, kurās atrodama literatūra, kur tiek runāts gan par Japānas sabiedrību, gan minētajiem rakstniekiem. Atrašanās Japānā, iespēja komunicēt ar japāņiem un labāk izprast Japānas sabiedrību un tās uzbūvi, iespēja viesoties unikālās vietās un pieeja reti sastopamiem resursiem autoram palīdzējusi iegūt padziļinātu

izpratni par izvēlēto tēmu, jo secinājumus iespējams izdarīt ne vien pēc izlasītā, bet arī vadoties pēc personīgās pieredzes, kas, savukārt, darba gaitai ļāva noritēt organiski.

Darba mērķis ir vilkt paralēles starp realitātē pastāvošās sabiedrības uzskatiem par izvēlētajām tabu tēmām un to, kā tā tiek atainota minēto rakstnieku literārajos darbos; iezīmēt svarīgākās atšķirības un atrast līdzības starp realitāti un daiļliteratūru. Autors uzskata, ka autobiogrāfiskos darbos atklājas patiesā japāņu daba, un tie dod ieskatu japāņu raksturā, neatkarīgi no laika. Sevišķa uzmanība tiks pievērsta tabu tēmām, par ko japāņi ikdienā izvēlas nerunāt. Mērķi paredzēts sasniegt, izmantojot salīdzinošo, vēsturisko un aprakstošo metodi, respektīvi, izpētot tabu tēmu vēsturisko izcelsmi un pirmsākumus, apkopojot informāciju par izmaiņām laika gaitā un to analizējot, un, visbeidzot, salīdzinot izteiktākās modernās literatūras vadlīnijas un Japānas sabiedrības domāšanu.

Vēsturiski, Japānā literatūra, atšķirībā no realitātes, vienmēr bijusi sfēra, kur bijis iespējams izpaust savas patiesās sajūtas un uzskatus par to, ko ikdienā cilvēki neatļauj runāt, un netikt par to nosodītam. Japāņi bieži vien lasa pašmāju literatūru, lai uzzinātu vairāk par savu patieso dabu. Cilvēku iekšējā izjūtu pasaule krasi atšķiras no tā, kā tie sevi pasniedz sabiedrībai.

Autora izvirzītā hipotēze ir: šīs divas realitātes krasi atšķiras, ņemot vērā stingrās Japānas sabiedrības normas, t.i., šīs normas neattiecas uz moderno daiļliteratūru un mākslu kopumā, kas liek domāt, ka rakstnieku atveidotā Japānas valsts un tās sabiedrība ir daudz brīvāka uzskatos, uz to neattiecas daudzie tabu un morāles likumi, kā arī sevis apspiešana netiek vērtēta augstāk kā sociālie pienākumi un atbildība par apkārtējiem. Vadoties vien pēc modernās literatūras, nav iespējams izdarīt objektīvus secinājumus par Japānas sabiedrību, kāda tā ir realitātē.

Darbs sastāv no divām daļām. Pirmās daļas pirmajā nodaļā tiek apskatīti vairāki japāņu iekšējie konflikti, kā piemēram, savu interešu upurēšana sabiedrības labā, sociālā atbildība, un tās neievērošana kā tabu. Darba pirmā daļa tiek veidota, lai sniegtu vispārīgu priekšstatu par Japānas sabiedrības uzbūvi, tās izsenis aizsākto strikto klasifikāciju, kā arī iezīmētu robežas starp to, kas ir tabu, un kas tiek uztverts par normu.

Pirmās daļas otrajā nodaļā tiek apskatīti izteiktākie un, autoraprāt, svarīgākie tabu temati Japānas sabiedrībā: atklāta mīlestības izrādīšana, attieksme pret pašnāvību, kā arī seksuālo minoritāšu jautājums Japānā.

Darba otrajā daļā tiek veikts ieskats analizējamās literatūras autoru dzīves gājumā, tajā, kā vide, kurā viņi uzauga, un cilvēki, no kā autori smēlušies iedvesmu, palīdzējuši ietekmēt japāņu modernās literatūras attīstību. Aprakstīti rakstnieku personīgie uzskati, kas kontrastē ar sabiedrības viedokli, un rakstnieku personīgā dzīve, ko lielā mērā arī iespējams klasificēt kā tabu.

Tiek analizēta daiļliteratūra; akcents likts uz tabu atspoguļojumu tajā, kā arī pašu autoru attieksme pret dažādām tēmām, no kā vairums japāņu izvēlas izvairīties. Otrās daļas mērķis ir rast apstiprinošu atbildi uz autora izvirzīto hipotēzi par starp realitātē un daiļliteratūrā valdošajām atšķirībām un pierādīt, ka, vadoties vien pēc literatūras, nav iespējams izdarīt objektīvus secinājumus par Japānas sabiedrību, kāda tā ir realitātē.

1. VISPĀRPIEŅEMTAS JAPĀNAS SABIEDRĪBAS NORMAS UN TO VEIDOŠANĀS

1.1. Personīgās vēlmes un pienākumi pret sabiedrību

1.1.1. Pašizpaušme – augstākā narcisisma pakāpe? Grupas psiholoģija Japānas kontekstā

Kopš vien vēsture spēj atcerēties, japāņu sirdīs vienmēr valdījis konflikts; dilemma starp vēlmi rīkoties pēc sava prāta un nepieciešamību rīkoties visas sabiedrības interesēs. Šis konflikts plašāk zināms kā *giri* pret *ņindžō*. *Giri* apzīmē cilvēka pienākumu rīkoties saskaņā ar sabiedrībā noteiktiem kanoniem; tas ir kā nerakstīts likums, kas izvirza sava sabiedriskā pienākuma izpildīšanu pirmajā vietā. Turpretī *ņindžō*, burtiski tulkojot, nozīmē cilvēka jūtas un vēlmes. *Giri* pret *ņindžō* ir visvairāk apspēlētā tēma japāņu tradicionālā teātra veidos *kabuki* (歌舞伎, *kabuki*)⁶ un *bunraku* (文楽, *bunraku*)^{7,8}

Klasisks *giri* piemērs – samuraja pienākums kalpot savam saimniekam un izpildīt jebkurus viņa untumus. Pat ja tas maksāja samuraja upurēšanos saimnieka labā un nekādā veidā neskāra samuraja paša intereses. Tieši *giri* ir šis pienākums, ko samurajs bija “parādā” savam saimniekam. Nepakļaušanās un šī pienākuma neizpildīšana nebija iedomājama. No vairāk mūsdienīga skatupunkta par piemēru *giri* varētu kalpot savstarpējās attiecības darbavietā. Priekšnieka doto norādījumu vai klientu vēlmju izpildīšana – pat ja klients izturas nepieklājīgi – ir pienākums. Japāņi uzskata, ja apkalpojošais personāls ir pārlietu interaktīvs vai jebkādā veidā klientiem cenšas izrādīt savu personīgo attieksmi, tas ir nepiedodami, jo no *giri* pāraug *ņindžō*. Simpātiju vai intereses izrādīšana ir nevietā un tiek uztverta kā uzbāzīga.

Savukārt, piemērs, kā darbojas *ņindžō*, būtu samurajs, kas iemīlējies sava saimnieka meitā vai jebkurā no viņa kalponēm, taču viņa pienākums pret saimnieku – kas, protams, ņem virsroku pār paša samuraja vēlmēm – paredz turēties pa gabalu no meitas. Par mūsdienīgāku piemēru

⁶ Japāņu klasiskā teātra veids, kam raksturīgas kanoniskas pozas, pārspīlēta mīmika, grims. Aktieri tikai vīrieši.

⁷ Japāņu tradicionālais leļļu teātris.

⁸ “Bunraku Puppet Theater”. Japan Zone. Sk. Internetā [24.02.2017.] <https://www.japan-zone.com/culture/bunraku.shtml>

kalpo tipisks japāņu ofisa darbinieks *sararīman* (サラリーマン, *sararīman*)⁹, kas neieredz savu darbu, taču nevar to pamest, jo izjūt atbildību gan pret savu ģimeni, ko viņam jāapgādā, gan pret savu darbavietu. Respektīvi, *ņindžō* tiek apslāpēts sociālo saistību dēļ.

Svarīgi piebilst, ka tas, kam kāds cits ir parādā, nav tiesīgs atklāti pieprasīt šo parādu. Protams, tas tiek gaidīts, taču parādniekam ir jāvēlas izpildīt savu pienākumu; tas ir jādara brīvprātīgā kārtā. Būt pārāk stingram un prasīgam arī nav pieņemami, un tie, kas uzstājīgi piespiež kādu darīt savu *giri*, paši patiesībā ieslīgst sava labuma meklējumos jeb *ņindžō*, tādējādi paši neievērojot šo savstarpējo goda kodeksu¹⁰.

Personīgās telpas ievērošana un nevēlēšanās izlikties uzbāzīgam lielā mērā raksturo japāņu savstarpējo komunikāciju. Jebkurš, kam gadījies pavērot savstarpēji nepazīstamu japāņu komunikāciju, būs pamanījis, ka japāņi vienmēr viens otram paklanās un apmaina vizītkartes. Sarunas notiek klusi, bieži vien nepilnīgiem paskaidrojumiem. Reti kad dzirdams skaidrs un nepārprotams “nē”. Runa tiek pielāgota, atkarībā no runājošo statusa un savstarpējām attiecībām. Atvainoties japāņiem nesagādā grūtības, un atvainošanās dzirdamas bieži. Runātāji ietur distanci starp sevi un partneri, runājot, aktīvi nežestikulē ar rokām, smejas reti un nedaudz. Japāņi jūtas drošāk, komunicējot ar paziņām un tuviem draugiem, jo pazīst viens otru un zina sarunas biedra privātuma¹¹ robežu, ko nedrīkst pārkāpt. Komunicējot ar nepazīstamiem ļaudīm, risks ielauzties viņu privātumā palielinās divtik. Jo lielāka ir sarunas formalitāte, jo mazāka iespēja, ka japānis dalīsies ar savu patieso viedokli un pārdomām. Atklājot sevi citiem, japāņi dod priekšroku tādām komunikācijas modelim, kurā proporcionāli “publiskais es”¹² spēlē visai niecīgu lomu, toties “privātais es” ir aisberga lielākā daļa, kas publiskā vidē tā arī netiek atklāta¹³. Secināms, ka arī komunikācijā savu patieso nolūku izpaušana nav vēlama, ja vien to neatļauj sarunas partneru sabiedrībā ieņemamais statuss vai tuvas attiecības. *Ņindžō* jau atkal tiek apspiests, jo tas nedarbojas sabiedrības interesēs.

⁹ Japāņu fenomēns. Ar vārdu *salaryman* apzīmē pārsvarā lielo kompāniju ofisu darbiniekus, kas strādā ilgas darba stundas un vērtē darbu augstāk par visu. Vārds nereti tiek lietots ar negatīvu nozīmi, tādā veidā pasvītrojot darbinieka individualitātes trūkumu un atkarību no darbavietas.

¹⁰ Smith, Robert J. *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. pp. 45.-47.

¹¹ Autora tulkojums no angļu valodas *private self*.

¹² Autora tulkojums no angļu valodas *public self*.

¹³ Barnlund, Dean. C. *Public and Private Self in Japan and the United States*. The Simul Press. Tokyo. 1975. pp. 26.-35.

Tas, kā īsti funkcionē cilvēciskas attiecības, atspoguļo japāņu valoda. Japāņu valodā ir vairāki pieklājības “līmeņi”, un, runājot ar kādu ārpus tuvu draugu loka, pieņemts lietot pagodinošo uzrunu jeb *keigo* (敬語, *keigo*). *Keigo* ir tik daudz sīku nianšu, ka nereti pareizs pieklājīgas valodas lietojums sagādā pamatīgas galvassāpes pat japāņiem. Sarunas laikā runātāja un uzrunājamā lietotā valoda atšķiras. Pat ikdienišķā sarunā uzrunājamais vienmēr tiek uzrunāts kā augstākstāvošs par uzrunātāju¹⁴. Tiklīdz šī tradīcija netiek ievērota, saruna nevirzās labvēlīgā gultnē uzrunātājam, jo uzrunājamais sagaida augstu izrādītās cieņas līmeni, it sevišķi, ja uzrunājamais ieņem augstāku statusu sabiedrībā kā uzrunātājs.

Japānas sabiedrība ir izteikti hierarhiska. Vairums pētnieku, kas pētījuši Japānas sabiedrības nianses, galveno vērtību augšgalā novieto japāņu hierarhijas izjūtu. Vislabāk šo sistēmu var izprast, ielūkojoties japāņu lielo kompāniju uzbūvē, kur darbaspēks ir relatīvi homogēns, tajā nepastāv izšķirošas atšķirības starp priekšniecību un darbaspēku, kā tas novērojams t.s. Rietumu kompānijās, kur darbs ir strikti diferencēts, darbavietas tiek piešķirtas pēc specialitātes, kā arī atšķirība starp priekšniecību un padotajiem ir krasa. Doma par kolektīvu atbildību, pieņemot lēmumus, un izpildījuma kvalitāte tiek novietota pirmajā vietā. Galvenā iezīme Japānas grupu hierarhijā ir tāda, ka līderis vai cilvēks, kam ir spēks un ietekme pār pakļautajiem, teorētiski nav ne vairāk, ne mazāk autonomi kā viņa padotie. Tiek uzskatīts, ka cilvēks neizbēgami rīkojas kāda veida cilvēciskā mijiedarbībā, taču nekad ne autonomi¹⁵.

Secinājums vienkāršs – savtīgu nolūku vadīta rīcība ir ne vien nepopulārs lēmums, bet patiesībā pat sava veida tabu un narcisisma izpausme, jo tiek pārkāpta sabiedriskā kārtība, savas intereses izvirzot pirmajā vietā.

Uzskatāms piemērs, kas raksturo japāņu attieksmi pret savu darbavietu, ir vārds *kaiša* (会社, *kaisha*), kas burtiskā tulkojumā no japāņu valodas apzīmē organizāciju; kompāniju, kurā japānis strādā. Taču šī vārda patiesā nozīme ir daudz dziļāka kā vien kompānija; *kaiša* apzīmē kolektīvu domāšanu. Šis jēdziens sevī neiekļauj ortodoksālo izpratni par indivīda līgumsaistībām ar darbavietu; vārda *kaiša* saprotams kā “mana” vai “mūsu” kompānija, tādā veidā norādot uz komūnu, kurā ietilpst indivīds, un šī piederības sajūta japāņim ir vitāli svarīga. Vairumā gadījumu

¹⁴ Seki, Kiyohide. “The Circle of On, Giri, and Ninjo: Sociologist’s Point of View”. Hokkaido University. Sapporo. 1971. p. 101. Sk. Internetā [23.03.2017.] <http://hdl.handle.net/2115/33354>

¹⁵ Smith, Robert J. *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. pp. 48.-49.

organizācija, kurā japānis strādā, kontrolē vairumu viņa dzīves aspektu, un cilvēki izjūt dziļu emocionālo saikni ar savu darbavietu¹⁶.

Tradicionālā izpratnē japāņu dzīves mērķis ir izveidot labvēlīgu ģimeni, labvēlīgu komunikāciju un labu valsti. Sevis apspiešana un pašupurēšanās ģimenes, sabiedrības un valsts labā vēsturiski tikusi uzskatīta par augstāko sasniegumu. Vadoties pēc japāņu loģikas, dižas lietas sasniegt iespējams vien ar atturības un savu individuālo vēlmju apspiešanas palīdzību. Rakstura spēku pierāda spēja pielāgoties, nevis sacelšanās pret valdošo kārtību, jo, kā vēsta tradicionāls viedoklis – spēcīgi ir tie, kas pamet personīgo laimi un realizē labas savstarpējās attiecības¹⁷.

Japāņi jau no bērna kājas tiek mācīti vienmēr ņemt vērā citu cilvēku vēlmes un uzskatus, kā arī cienīt citu pozīciju jebkurā jautājumā. Pašdisciplīnas galvenais nolūks ir pazemība, sevis iegrožošana un nereti upurēšanās citu cilvēku vēlmju vārdā. Runājot par savu māju, japānis to vienmēr sauks par nožēlojamu, pat netīru, turpretī, kaimiņa māju dēvēs par skaistu. Runājot par savu ģimeni, tā vienmēr tiek stādīta priekšā kā necila, taču, runājot ar kaimiņu, tā ģimene tiek godināta¹⁸. Ne velti Japānā ir izplatīts teiciens, ka kaimiņš ir godājams augstāk par paša ģimenes locekļiem, un ka ir iespējams dzīvot bez brālēniem, māsīcām, bet ne bez kaimiņiem¹⁹.

Japāņi tiek raksturoti kā personības ar nepilnīgi attīstītu ego. Tiek norādīts arī uz neatkarības trūkumu. Japānis neizjūt vajadzību demonstrēt savu individualitāti; lojalitāte kādai sabiedrības grupai vai komūnai ir primāra. Cilvēki rod gandarījumu spējā sniegt savu pienesumu grupas labā un tās kopīgo mērķu sasniegšanā²⁰.

Bailes tikt izslēgtam no sevis pārstāvētās sabiedrības grupas uzskatāmi atspoguļo soda mērs, ko japāņi piespiež bērniem, ja tie kā noziegušies. Rietumos par sodu kalpo aizliegums savai atvasei iziet no mājas vai istabas, turpretī Japānā bērnus soda, izliekot ārpus mājas un nelaižot iekšā, iekams tie nebūs nomierinājušies un pārdomājuši savu rīcību²¹. Bailes tikt izraidītam ir visefektīvākais bieds.

Japānas kontekstā izšķiroši svarīgu nozīmi spēlē jēdziens “kolektīvisms”. Japāna ir kolektīvisma kultūras valsts, ko lieku reizi apliecina jau iepriekšminētie iemesli.

¹⁶ Nakane, Chie. *Japanese Society*. University of California Press. Berkeley. 1970. pp. 3.-4.

¹⁷ Seki, Kiyohide. “The Circle of On, Giri, and Ninjo: Sociologist’s Point of View”. Hokkaido University. Sapporo. 1971. p. 103. Sk. Internetā [24.03.2017.] <http://hdl.handle.net/2115/33354>

¹⁸ Ibid. pp. 112.-113.

¹⁹ Nakane, Chie. Ibid. p. 7.

²⁰ Sugimoto, Yoshio. *An Introduction to Japanese Society: Fourth Edition*. Cambridge University Press. Melbourne. 2014. pp. 3.-4.

²¹ Smith, Robert J. *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. p. 72.

Lai gan mūsdienu jaunatnes vērtību sistēma lēni mainās uz individuālisma pusi, uzsvars uz kolektīvismu un lojalitāti noteiktai hierarhijas grupai joprojām ir izteikts. Vērtības un paražas, kas tik dziļi sakņojas reliģijā, kultūrā un izpratnē par sabiedrību, sagādā zināmas grūtības pārejai uz citu, jaunu vērtību sistēmu. Taču, laikam ejot, Japāna kļūst aizvien globālāka valsts; daudzi japāņi, kas strādā vai dzīvo ārpus Japānas, jau pārzina individuālisma konceptu, un par vietu zem saules cīnās pašu spēkiem, nevis paļaujas uz apkārtējo sabiedrību, kādu tās grupu vai kompāniju, kurā strādā²².

Savstarpēja cieņa un uzticība ir japāņu komunikācijas un veiksmīgas līdzaspastāvēšanas stūrakmens; uz to būtībā balstās visa Japānas kultūra. Lai gan, pasaulei nerimtīgi mainoties, vērtības un paražas mainās, Japānas sabiedrība vēl joprojām veiksmīgi pierāda, ka tās senā kultūra ir dzīvotspējīga arī šajā laikmetā. Ne velti pastāv uzskats, ka, lai izprastu Japānas kultūru, ir jābūt tajā audzinātam.

1.1.2. Kauna izjūta un morālā cenzūra kā Japānas sabiedrības stūrakmeņi

Papildus grupas psiholoģijai, uz Japānas kultūru ir attiecināms vēl kāds jēdziens, kas to ļoti precīzi raksturo, proti, Japānas sabiedrību apzīmē ar jēdzienu “kauna sabiedrība”. Ar jēdzienu “kauna sabiedrība” apraksta tādu sabiedrību, kurā primārais līdzeklis, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību, ir kauna koncepta sēšana cilvēku galvās un draudi tikt izraidītam (no sabiedrības)²³.

Japāņus ļoti uztrauc, ko gan par viņiem pašiem, gan viņu rīcību domā apkārtējie. Un, kad kāda kļūme nepamanīta paslīd garām sabiedrības acīm, viņus pārņem kauna sajūta²⁴.

Nespēja sekot konkrētām labas uzvedības vadlīnijām, nespēja izpildīt savu pienākumu vai paredzēt negaidītas sekas rada japāņos kaunu. Kā vēsta japāņu paruna – kauna izjūta ir tikumības sakne. Tāds, kurš to izjūt, ir atbilstošs priekšzīmīgas uzvedības noteikumiem. “Tāds, kurš zina kauna izjūtu” nereti tiek tulkots kā “tikumīgs”. Kā jebkurā kultūrā, kur kauns tiek jo sevišķi

²² Parsons, Sarah. “Japanese Collectivism Vs Western Individualism”. Japan In Perspective. 2014. Sk. Internetā [20.02.2017.] <http://www.japaninperspective.com/japanese-collectivism-vs-western-individualism/>

²³ Autora tulkojums no angļu valodas *shame society*. Jēdzienu popularizējusi amerikāņu antropoloģe Ruta Benedikta (*Ruth Fulton Benedict* [1887-1948]) grāmatā *Krizantēma un zobens* (*The Chrysanthemum and the Sword*. Houghton Mifflin. Boston. 1946.)

²⁴ Benedict, Ruth. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Houghton Mifflin. Boston. 1946. pp. 2.-3.

akcentēts, kauna izjūtas klātbūtne Japānas sabiedrībā nozīmē to, ka japānis sagaida publisku apkārtējo verdiktu par sevis veiktajām rīcībām. Japānis var šo verdiktu vien iztēloties, taču viņš noteikti vadīsies pēc tā²⁵.

Kauns ir reakcija uz citu cilvēku izteiktu kritiku. Cilvēks tiek kaunināts vai nu atklāti tikdams izsmiets vai atraidīts, vai arī iztēlojamies sevi, tiekam izsmietu vai atraidītu. Jebkurā gadījumā tas ir spēcīgs un iedarbīgs soda mērs. Taču tas pieprasa zināmu audienci vai vismaz spēju iztēloties audienci²⁶. Citiem vārdiem sakot, tas pieprasa sabiedrības līdzdalību. Un tieši tas ir iemesls, kādēļ “kauna sabiedrības” koncepts veiksmīgi darbojas tieši Japānā. Tas iet roku rokā ar kolektīvisma konceptu, un tie perfekti papildina viens otru. Jo kā gan vēl efektīvāk realizēt sistemātisku kaunināšanu, kas pieprasa sabiedrības līdzdalību, kultūrā, kur apkārtējo viedoklis un simpātijas vērtējamas augstāk par paša uzskatiem?

Lai vēlreiz uzskatāmi akcentētu japāņu pazemību un tieksmi nostādīt sevi zemāk, nekā tas patiesībā būtu nepieciešams, kā interesantu piemēru var aplūkot japāņu valodas vārdu *katadžikenai* (忝々, *katajikenai*), kas principā ir sinonīms vārdam “paldies” un apzīmē dziļu pateicību. Interesanti ir tas, ka japāņu valodas hieroglifs 忝 (*kata*) apzīmē arī apvainojumu. Ar šo hieroglifu izsaka gan “Es jūtos aizvainots”, gan “paldies”. Taču tā nav nejaušība; respektīvi, šī kombinācija radīta gadījumam, ja cilvēks ir tik ļoti pateicīgs, ka vēlas uzsvērt, ka nav saņemtās dāvanas vai jebkāda cita veida labuma cienīgs, tādēļ izjūt kaunu un apvainojumu. Izmantojot šo pateicības veidu, saņemot, japānis nepārprotami atzīst savu kaunu²⁷.

Kauns nav nebūt nebija vienīgais līdzeklis, ar kā palīdzību audzināt un kontrolēt sabiedrību. Efektīvāks veids, kā to darīt, ir sistematizēta izglītība. Meidži periodā (明治時代, *Meiji jidai*)²⁸ valdības pieņemtais un imperatora parakstītais rīkojums (reskripts) par grozījumiem izglītības sistēmā (教育二関スル勅語, *Kyōiku ni kansuru chokugo*), paredzēja, ka bērni apgūs valdībai nepieciešamās zināšanas pat gadījumā, ja vecāki tās nesniedz mājās. Reskripts sastāvēja no 315 rakstzīmēm, un no skolēniem tika pieprasīta tā pilnīga iemācīšanās no galvas. Tas pieprasīja rīkoties sabiedrības labā, ievērot likumus un valsts satversmi, un, nepieciešamības gadījumā, pilnību gatavību atdot savu dzīvību valsts un imperatora vārdā. Reskripts, kopā ar imperatora ģimetni, tika izdalīts visās Japānas skolās.

²⁵ Benedict, Ruth. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Houghton Mifflin. Boston. 1946. p. 224.

²⁶ Ibid. p. 223.

²⁷ Ibid. p. 106.

²⁸ 1868.-1912. Laikmets, kurā Japāna atbrīvojas no feodālisma grožiem un kļūst par impēriju.

1891. gadā Izglītības un zinātnes ministrija paziņoja, ka šis edikts turpmāk kalpos kā morālās izglītības un tikumības ābece²⁹.

Atrodama zināma līdzība ar sociālisma idejām. Bērniem domāšana burtiski tika iemācīta. Valdības interesēs bija strauji attīstīt impēriju, un, lai to sasniegtu, bija nepieciešams darbaspēks. Izpildītāji, nevis domātāji. Skolu statūtos bija nepārprotami norādīts, kas un kā skolniekiem būtu jādomā, jāsauc un jādara. Meidži periodā morālā cenzūra sasniedza tās augstāko punktu.

Neskatoties uz strikto domas lidojuma ierobežotību, japāņi skaidri saprot, kā funkcionē viņu sabiedrība, un liela daļa sabiedrības ir pierādījusi tieksmi pēc pārmaiņām. Ne tuvu ne visi japāņi atbalsta sabiedrības modeli, kādu paši ir izveidojuši, un ir pieejami daudzi literatūras avoti, kuros lasāma kritika par dzīvi, kādu modernās Japānas sabiedrība ir izvēlējusies. Sabiedrība tiek apvainota neprātīgā, bezjēdzīgā un hēdoniskā patērēšanas kulta piekropšanā, un japāņi tiek saukti par pasīviem patērētājiem, kas krituši par upuriem pašu izveidotajai sistēmai³⁰.

Apzinoties, ka cilvēku skaits, kas paši apzinās robus savas sabiedrības uzbūvē un ir pietiekami kompetenti, lai to mainītu, kā arī minētais fakts par sabiedrības pakāpenisku transformāciju uz indivīdam draudzīgāku domāšanu, liek domāt, ka jau relatīvi tuvā nākotnē Japānu neizbēgami sagaida krasas pārmaiņas. Vai tās izrādīsies dzīvotspējīgas, un tradīcijas tik augstu vērtējošā sabiedrība tās pieņems, laiks rādīs.

1.1.3. “Laba sieva un vieda māte”. Priekšstati par sieviešu lomu Japānas sabiedrībā

Ir maz vienprātības par to, kādu vietu Japānas sabiedrībā īsti ieņem sievietes. “Vīrs vada un sieva seko” un “vīrs un sieva veido vienu veselu” ir idejas, kas raksturo laulāto sadzīvi³¹. Neskatoties uz to, japāņu sievietes nereti tiek atainotas kā dzimumu dihotomijas ekstrēms piemērs. Viņas iegrožo segregācija un dzimumu nevienlīdzības radītās sekas, kā piemēram, ierobežotas darba, kā arī karjeras izaugsmes iespējas. No sievietēm tiek sagaidīts, lai tās būtu atturīgas un pakļāvīgas, taču koķeti sievišķīgas, bet, pats galvenais – nobēdzinājušas domas par sava potenciāla papildīšanu pēc iespējas tālāk.

No otras puses, šāds japāņu sieviešu atainojums reizē tiek dēvēts arī par stereotipisku mītu. Ja izdodas tikt cauri Japānas sabiedrības biežajam virsslānim, un izveidot personiskas attiecības ar

²⁹ Smith, Robert J. *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. p. 29.

³⁰ Ibid. p. 104.

³¹ Nakane, Chie. *Japanese Society*. University of California Press. Berkeley. 1970. p. 11.

japāņu sievietēm (un vīriešiem), nākas atdurties pret negaidītu realitāti – patiesībā sievietes ir tās, kas diktē vīriešu ikdienas gaitas, un nevis otrādi. Japānā mājsaimnieces pilnībā pārvalda sadzīvi un bauda neierobežoto brīvību³².

Šāds pieņēmums tiek pastiprināts ar apgalvojumu, ka japāņu vīriem mājās nav nekādas teikšanas, un viņi bijā savas sievas. Atrast kautrīgu, ievainojamu un sievišķīgu sievieti patiesībā ir grūtāk, nekā atrast “neuzvaramu tīgerieni”. Japānas sabiedrība tiek raksturota kā matrifokāla, pieņemot, ka tā ir loģiska notikumu attīstība un mantojums no antīkās Japānas laikiem. Atgriežoties pie jau pieminētās japāņu sieviešu izslēgšanas no sabiedrības – sievietes netiek izslēgtas; viņas pašas izvēlas palikt mājās un diktēt notiekošo tur. Sievietes, kas tomēr izvēlējušās alternatīvāku dzīvesgājumu un dodas “ārpus mājas”, noniecinoši izturas pret dažādām feministu kustībām, jo neizjūt pret sevi diskrimināciju. Gluži vienkārši – Japānas sabiedrība ļauj sievietei pārkāpt skaidri izteikto dzimumu robežlīniju un justies kā vīrietim³³. Respektīvi, tiklīdz sieviete rīkojas neatbilstoši noteiktiem uzvedības kanoniem, pret viņu arī izturas ne kā pret sievieti.

Teorijā izklausās visai biedējoši, taču cik lielā mērā tas atbilst patiesībai? Zināms, ka vēsturiski japāņu sievietes izcēlušās ar apskaužamu (un reizēm pat pārlieku fanātisku) uzticību saviem vīriem. Vai neierobežotā brīvība un vara sadzīves jautājumos ir kā sava veida atalgojums par gadsimtiem ilgo pašupurēšanos, lai vīrieši spētu realizēt savu potenciālu?

Saknes sieviešu izdaudzīnātajā uzticībā meklējamas senā pagātnē, un tam ir tiešs sakars ar *giri* un *ņindžō* problēmu. Proti, sena paruna vēsta, ka “uzticīga sieviete neprecas divreiz, gluži kā uzticīgs samurajs nekalpo diviem saimniekiem”. Saskaņā ar japāņu tradicionālajām paražām, kad mirst vīrs, sievai jānogriež mati, un jāievieto tie vīra zārkā. Turpmāko dzīvi pavadot (kā arī nomirstot) viena, sieva pierāda savu uzticību un izpilda savu *giri* pienākumu.

Japāņu filma *Elles vārti* (地獄門, *Jigokumon* [1953]) ir labs piemērs, jo filmas galvenā varone vīra dēļ savai dzīvei atmet ar roku, gluži kā tas pieklājas, vadoties pēc tradicionālām vērtībām. Vairumā ārzemnieku šāda sievietes rīcība izsauc pārsteigumu un apjukumu, taču japāņu auditorija ļoti labi saprot, kādēļ tā, un pārdzīvo kopā ar filmas varoni³⁴.

³² Lebra, Sugiyama Takie. *Japanese Women: Constraint and Fulfillment*. University of Hawaii Press. Honolulu. 1984. p. ix.

³³ Ibid. p. x.

³⁴ Seki, Kiyohide. “The Circle of On, Giri, and Ninjo: Sociologist’s Point of View”. Hokkaido University. Sapporo. 1971. pp. 107.-108. Sk. Internetā [24.03.2017.] <http://hdl.handle.net/2115/33354>

Ideāla japāņu sieviete ir “laba sieva un vieda māte” (良妻賢母, *ryōsai kenbo*)³⁵. Šis modelis visskaidrāk izkristalizējās Meidži perioda ietvaros. Valstij strauji attīstoties, no sabiedrības tika pieprasīts, lai tā darbotos plecu pie pleca. Uzsvars tika likts uz vīriešu pilna potenciāla sasniegšanu, proti, katras tikumīgas ģimenes galvenais mērķis bija darīt visu, kas viņu spēkos, lai dēls iegūtu labu izglītību un kļūtu par augstas raudzes profesionāli. Visaugstākajā cieņā tika turēti ārsti, ģenerāļi, politiķi, vai, citiem vārdiem sakot, tādu profesiju pārstāvji, kas spējīgi palīdzēt maksimāli attīstīties Japānas impērijai un tās sabiedrībai.

Šie valdības norādījumi tiešā veidā ietekmēja arī sieviešu ikdienu, jo, vīriešu un zēnu ilglaicīgā mājās nebūšana nozīmēja to, ka kādam nāksies uzņemties rūpes par labklājību mājās, un šeit talkā nāca sieviešu gatavība uzņemties šo rūpalu. Taču ne katra ģimene bija finansiāli spējīga nodrošināt vīru un dēlu apmācību, un tādēļ vairumam zemāko klašu pārstāvošo japāņu sieviešu nācās paralēli gan rūpēties par māju, gan strādāt kādu, pārsvarā zemi kvalificētu, darbu³⁶. Zināmi pat gadījumi, kad sievietes pašas pārdevušās bordeļiem, lai spētu apmaksāt savu brāļu vai vīru skolas izmaksas. Lai gan tas varētu šķist šokējoši, jāatsauc atmiņā specifiskos japāņu uzskatus par pienākumu pret apkārtējiem un jāapzinās, ka liela daļa cilvēku to uztvēra kā pašsaprotamu lietu. It sevišķi laikmetā, kad izglītības un profesijas iegūšana valsts (un tātad arī sabiedrības) interesēs bija tik augstā godā.

“Laba sieva un vieda māte” domāšana Meidži periodā uzplauka un tika kultivēta ne tāpat vien, patiesībā tas bija labi pārdomāts valdības gājiena. Meiteņu un sieviešu apmācīšana tika iekļauta skolā apgūstamo priekšmetu sarakstā. Lai gan varētu maldīgi šķist, ka šis koncepts ir saistīts ar feminisma idejām, tas būtībā no sievietēm pieprasīja vairāk kā vien uzņemšanos par sadzīves jautājumu organizēšanu. “Pareizi” izglītota sieviete spēja sagatavot savu dēlu kalpošanai imperatoram, ieaudzinot viņā uzcītību, patriotismu un uzticību valstij. Tādā veidā mātes pielika arī savu artavu sabiedrības audzināšanā un kontrolēšanā³⁷.

Japāņu mātes ir zināmas kā pašreizējās iemiesojums, kas sevi pilnībā velta bērniem. To atspoguļo arī idealizētais mātes tēls, kādu to redz japāņu meitas un dēli. Pieauguši vīrieši un sievietes nostalgiski atceras savas mātes kā neierobežotas mīlestības un siltuma avotu. Taču japāņu māšu mīlestībai ir otra puse, par ko bieži neaizdomājas. Lai gan ne tuvu ne savtīga un egocentriska,

³⁵ Koncepts, kas sakņojas konfuciānisma ideoloģijā. Sieviete ir jābūt labai sievai, kas uzņemas atbildību par mājas darbiem un ģimenes sadzīvi; viedai mātei, kas spējīga izaudzināt valsts sistēmai kalpojošus un tikumīgus bērnus.

³⁶ Bernstein, Gail Lee. *Recreating Japanese Women, 1600-1945*. University of California Press. London. 1991. p. 38.

³⁷ Ibid. p. 38.

pastāv uzskats, ka patiesībā māte caur savu bērnu vēlas sasniegt sevis pašas ambīcijas, neskatoties uz bērna iespējamiem iebildumiem un viedokļu atšķirību par to, kas viņam dzīvē būtu jāsasniedz. Šāds mātes modelis kalpo kā viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ mūsdienās vērā ņemams skaits bērnu patoloģiski atsakās apmeklēt skolu. Arī zēnu necienīga izturēšanās pret mātēm netiek uzvertts kā māšu egocentriska rezultāts; tiek uzskatīts, ka mātes šādu attieksmi ir pelnījušas³⁸. To izskaidrot ir iespējams, pieņemot, ka vēlme īstenot savas ambīcijas ar bērnu palīdzību klasificējas kā *ṅindzō*. Līdz ar to, izteikumam, ka bērnu dumpošanās mātes ir pelnījušas, nevajadzētu šķist šokējošam. Proti, tikumīgai japāņu sievietei par savām ambīcijām jāaizmirst.

Kā jau minēts šīs apakšnodaļas sākumā, vienprātības par sieviešu lomu Japānas sabiedrībā nav. Analizējot un salīdzinot mūsdienu Japānu ar kaut vai pāris simtu gadu senu pagātņi, maz kas ir mainījies. Sievietes ieceru piepildīšana un savu mērķu sasniegšana joprojām ir tabu. “Labas sievas un viedas mātes” saistību neuzņemšanās joprojām ir tabu.

1.2. Uzskatāmākās tabu tēmas Japānas sabiedrībā

1.2.1. Atklāta mīlestības izrādīšana kā tabu

Mūsdienu japāņu valodā vārdu “mīlestība” iespējams apzīmēt trīs veidos: *koi* (恋, *koi*), *ai* (愛, *ai*) un *renai* (恋愛, *renai*); pēdējais vārds veidots, apvienojot iepriekšējos divus. Katrs no šiem vārdiem ir lietojams dažādās dzīves situācijās, un, lai gan tie visi ir sinonīmi, tiem ir dažāda nozīme. Klasiskajos japāņu dzejas sējumos tika izmantots vārds *koi*, kas simbolizē mīlestību tradicionālā izpratnē. Vārdu *ai* sāka izmantot vien 19. gadsimtā, Meidži periodā, kā ekvivalentu Rietumu literatūrā atrodamajiem mīlestības apzīmējumiem. *Renai* ir vēl jaunāks vārds, kas pielīdzināms Rietumu izpratnei par romantiskām attiecībām, romantiku, un tā burtiskā nozīme ir tuvāka *koi* nekā *ai*, jo vārdu *ai* iespējams gadījumos, lai raksturotu, piemēram, mātes mīlestību pret bērniem vai ģimenes locekļu savstarpēju mīlestību, turpretī *koi* tiek izmantots citādā kontekstā – ar to raksturo fizisku pieķeršanos un erotiska rakstura aizraušanos. Jāpiebilst, ka arī vārds *ai*, atkarībā no situācijas, var tikt izmantots šādā situācijā. Galvenā iezīme, kas atšķir *koi* un *ai*, ir vārda *koi* slēptā nozīme. Papildus intīmām jūtām pret citu cilvēku, *koi* raksturo arī vientulību. *Koi* raksturo jūtas,

³⁸ Lebra, Sugiyama Takie. *Japanese Women: Constraint and Fulfillment*. University of Hawaii Press. Honolulu. 1984. p. x.

ko cilvēks izjūt, esot šķirts no sava mīlotā; ilgas, ko cilvēks izjūt, nespēdams būt blakus cilvēkam, ko mīl³⁹.

Kā varētu secināt pēc valodas bagātības, mīlestības un tās veidu Japānā netrūkst. Un tā tas patiešām ir – Japānā mīlestība ir visuresoša. Lielākā daļa populāro japāņu seriālu dažnedažādos veidos apspēlē šo tēmu. Mūzikas un filmu industrijas balstās uz mīlas balādēm un romantiska rakstura komēdijām. Ziemassvētkos, Svētā Valentīna dienā, kā arī dažādās citās svētku dienās, kas tiek uzskatītas par romantiskām, kūkas un saldumi izzūd no veikalu plauktiem pāris mirkļu laikā. Grāmatu veikalu plaukti ir pilni moderno romānu un klasisko japāņu stāstu, kas skar mīlestības tēmu. Daļa šo grāmatu un filmu ataino mīlestību kā skaistu un vienreizēju parādību. Taču vispārsteidzošākā īpatnība japāņu mīlas stāstos ir acīmredzamais akcentējums uz sāpēm un ciešanām. Japānā mīlestība nereti tiek atainota kā destruktīva un dzīvi postoša problēma⁴⁰.

Japāņu izpratne par to, kas ir mīlestība, krasi atšķiras no rietumnieku uzskatiem. To apliecina arī jau noskaidrotais fakts, ka mīlestība un skumjas ir sinonīmi. Japāņu tradicionālajā dzejā mīlestība nekad netika atainota kā ilgstoša un laimīga parādība. Dzejā autori puda ilgas pēc sava mīlotā, no kā ir nācies šķirties kādu apstākļu dēļ, un atcerējās mīlestību kā skaistu pagātnes sastāvdaļu. Japāņu tradicionālajā literatūrā mīlestība vienmēr ir tikusi atainota kā ļoti trausla, un par to runāts nostalgiskā garā.

Taču mūsdienu uzskati par to, kas ir mīlestība, pilnīgi atšķiras no kādreiz tik trauslās un vienreizējās idejas par mūžīgu mīlu. Patērētājsabiedrības gars ir ņēmis virsroku, un par galveno mūsdienu mīlestības apliecinājumu kalpo tik triviāla lieta kā šokolāde. Dažādu izmēru, krāsu un cenu. Ja meitene vai sieviete izjūt simpātijas pret kādu pretējā dzimuma pārstāvi, viņa noteikti atradīs iespēju, kā šīs simpātijas pierādīt, Svētā Valentīna dienā uzdāvinot izredzētajam šokolādi⁴¹. Abpusēju simpātiju gadījumā vīrieša pienākums, savukārt, ir t.s. Baltajā dienā (ホワイトデー, *Howaito dē*)⁴² sievietei atgriezt šokolādi dubultā vai trīskāršā apmērā. Laika gaitā arī šo divu dienu nozīme ir krietni mazinājusies, jo dāvanas un saldumi tiek dāvināti ne vien tādēļ, lai izrādītu simpātijas. Dāvināt šokolādi visiem darba kolēģiem un paziņām ir kļuvis par sava veida pienākumu, un robeža starp to, kad saldumi tiek dāvināti mīlestības, un kad pienākuma

³⁹ Ryang, Sonia. *Love In Modern Japan: Its Estrangement from Self, Sex and Society*. Routledge. London. 2006. p. 13.

⁴⁰ West, Mark D. *Lovesick Japan: Sex, Marriage, Romance, Law*. Cornell University Press. Ithaca. 2011. p. 28.

⁴¹ Creighton, Millie R. ““Sweet Love” and Woman’s Place: Valentine’s Day, Japan Style”. In: *Journal of Popular Culture*. Popular Culture Association. Bowling Green. 1993. p. 1.

⁴² (Vairākās Āzijas valstīs) diena mēnesi pēc Svētā Valentīna dienas.

vārdā, ir teju vai zudusi. Iespējams, tas ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ mūsdienu Japānas sabiedrības attieksme pret mīlestību ir visai neitrāla. Mīlestība bieži vien nozīmē pienākumu, un atšķirt vienu no otra var izrādīties neiespējams uzdevums.

Vitāli svarīgi ir izprast viedokļu atšķirību par to, kas ir patiesa mīlestība, starp vīriešiem un sievietēm. Osakas Universitātes pētnieki veica pētījumu ar mērķi noskaidrot, ko, studentuprāt, nozīmē mīlestība, un apkopoja 247 respondentu atbildes. Divas populārākās atbildes norāda, ka “mīlestība dod spēku un enerģiju dzīvot” un “mīlestība ir sarežģīta un nereti noved pie sāpēm”. Vairāk kā ceturtdaļa aptaujāto sieviešu un mazāk kā 12% vīriešu atbildēja, ka “mīlestība dod spēku un enerģiju dzīvot”, un, statistiski, tā bija vienīgā tik drastiskā atšķirība. Viena no piecām aptaujātajām sievietēm apgalvoja, ka “mīlestība ir svarīga”, bet tikai mazāk kā viens no deviņiem vīriešiem tam piekrita. Visbūtiskāk šajā kontekstā atzīmēt, ka divas populārākās atbildes vīriešu dzimuma respondentu vidū bija “mīlestība ir sarežģīta un nereti noved pie sāpēm” un “mīlestība ir pilna pārpratumu, nepamatotu gaidu un pieņēmumu”⁴³.

Tieša saskare starp vīriešiem un sievietēm Japānā notiek visai reti, vadoties pēc statistikas. 2006. gadā Japānas valdība veica aptauju un noskaidroja, ka 52.2% neprecētu vīriešu un 44.7% neprecētu sieviešu vecuma grupā no 18 līdz 34 gadiem nekad nav bijis *nekāda* veida attiecību ar pretējā dzimuma pārstāvjiem. Pat ne draudzības. Vēl cita pētījuma rezultātā tika noskaidrots, ka 30% Japānas vīriešu nekad nav bijuši iemīlējušies. Daļēji šos skaitļus izskaidro iepriekšējā nodaļā minētā dzimumu segregācija. Japānas sabiedrības domāšanu caurvij stereotipiski uzskati par dzimumiem. *Enka* (演歌, *enka*)⁴⁴ balādēs sievišķie elementi ir skaistums, pasivitāte un ilgas pēc mīlotā; vīriešu dziesmu populārākās tēmas – nodošanās darbam un mērķa sasniegšana (kas, parasti, arī nozīmē darbu). Populārajos *manga* (漫画, *manga*)⁴⁵ komiksos vīrieši attēloti kā dedzīgi, tieši, mazliet nekaunīgi, turpretī sievietes – jaukas, kautrīgas un klusas⁴⁶.

⁴³ West, Mark D. *Lovesick Japan: Sex, Marriage, Romance, Law*. Cornell University Press. Ithaca. 2011. p. 30.

⁴⁴ Japāņu mūzikas žanrs, kā stilistika un skanējums pielīdzināmi tradicionālajai mūzikai. Žanrā dominē sentimentālas balādes.

⁴⁵ Komiksu grāmatas, viens no izplatītākajiem japāņu literatūras veidiem gan Japānā, gan ārpus tās.

⁴⁶ West, Mark D. *Ibid.* pp. 30.-31.

Daudzām sievietēm partnera atrašana un romantisku attiecību izveidošana ir vairāk kā grūts uzdevums gan segregācijas un dzimumu nošķiršanas darba vietās, gan vīriešu fanātiskās vēlmes strādāt un ilgo stundu, ko tie pavada darbā, gan sieviešu pašu vēlmes veidot karjeru dēļ⁴⁷.

Grūtības japāņiem sagādā ne vien attiecību veidošana, bet arī vārdu “es Tevi mīlu” izrunāšana. Frāze, kas simbolizē simpātijas un pieķeršanos – *sukida* (好きだ, *sukida*), tiek izmantota kā “es Tevi mīlu”, lai gan patiesībā tā tulkojama kā “Tu man patīc”. Pētījumi liecina, ka jaunākās paaudzes pārstāvji labprāt izrāda tiešus mīlestības apliecinājumus, turpretī precēti pāri to dara ļoti reti. Mīlestības apliecinājumu trūkums tiek raksturots nevis kā mīlestības neesamība, bet gan kā kaunēšanās un izpratne par to, ka mīlestība laulībā ir virspusēja un vārdi “es Tevi mīlu” ir vien nejēdzīgi glaimi⁴⁸. Arī mīlestības dzīvē lielu lomu spēlē japāņu kauna koncepcija, un tas ir viens no galvenajiem šķēršļiem, kas ļauj veidot organiskas attiecības.

Neitrālā attieksme pret mīlestību nav vien nesen veidojies mūsdienu fenomens. Tās saknes sniedzas visai dziļi Japānas vēsturē, taču lūzuma punkts, kad tika veikti visuzskatāmākie centieni integrēt mīlestību sabiedrības domāšanā, ir laiks pēc Otrā pasaules kara. Laikā, kad grožus pār Japānas valdību lielā mērā bija uzņēmušās Amerikas Savienotās Valstis, tika vecināta vairāk demokrātiska attieksme pret savstarpējām sievietes un vīrieša attiecībām, un par galveno instrumentu šajā misijā kalpoja Holivudas filmas, kas slavināja mīlestības spēku. Daudzās Holivudas mīlas ainas ierindojās starp laikrakstos apspriestākajiem tematiem un kļuva par piemēru tam, kā veidot attiecības. Valdība iejaucās arī Japānas pašmāju filmu scenāriju veidošanā un aktīvi pieprasīja, lai tiek rādīts, kā jaunie mīlnieki paši izdara izvēli par labu sevis noskatītajam partnerim⁴⁹, kā arī tika dota norāde, lai filmās atainotu randiņus un pat skūpstīšanos, kas pirmskara un kara laika Japānas kino industrijā bija stingrs tabu⁵⁰. Vārdu “skūpstis” bija aizliegts izrunāt, un sekss tika uztverts kā līdzeklis, ar kā palīdzību vairot cilvēkresursus, nevis

⁴⁷ Yoshida, Akiko. “No Chance for Romance: Corporate Culture, Gendered Work, and Increased Singlehood In Japan”. 2011. pp. 218.-219. Sk. Internetā [23.03.2017.]

<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/cj.2011.23.issue-2/cj.2011.011/cj.2011.011.pdf>

⁴⁸ West, Mark D. *Lovesick Japan: Sex, Marriage, Romance, Law*. Cornell University Press. Ithaca. 2011. p. 35.

⁴⁹ Sarunātas, kā arī aprēķina laulības Japānā nekad nav bijusi neierasta lieta. Arī tiesu sistēma atzīst, ka mīlestība nav laulības svarīgākā sastāvdaļa. Publiska izvēles izdarīšanas mīlestībai par labu atainošana bija pārdrošs solis.

⁵⁰ Hirano, Kyoko. *Mr. Smith Goes to Tokyo: Japanese Cinema Under the American Occupation, 1945-1952*. Smithsonian Institution Press. Washington. 1992. p. 162.

baudas avots un ģimenes veidošanas pamats. Pirms Japānas okupācijas parkos un ielās redzēt pārus, sadevušos rokās, ejam blakus, redzēt nebija iespējams⁵¹.

Cilvēkiem tika mācīts, kā pareizi veidot attiecības. Tika pasniegtas lekcijas, kuru laikā to apmeklētāji uzzināja, kā pareizi rakstīt mīlas vēstules, kā organizēt randiņus, kā pareizi pārvietoties blakus savam partnerim, kā sadoties rokās, un, ņemot vērā vēl neseno skūpstīšanās aizliegumu, protams, kā pareizi skūpstīties. Liela daļa šo pamācību tika adresētas sievietēm. Piemēram, kādas avīzes 1949. gadā izdots raksts diskutē par to, vai no vīrieša saņemts skūpstis automātiski nozīmē bīdinājumu⁵².

Lai gan šādi radikāli risinājumi sākotnēji deva rezultātus, ilgtermiņā tie tomēr neizrādījās dzīvotspējīgi. Mīlestība attiecībās joprojām tiek uztverta kā sekundāra, pirmajā vietā izvirzot bērnu audzināšanu un darbu. Lai gan absolūtā vairākumā gadījumu bērni dzimst gaidīti (tikai 1.1% bērnu Japānā piedzimst vientuļām mātēm), kā arī laulību šķiršanu skaits, salīdzinot ar citām valstīm, ir ļoti zems, nebūt ne visas laulības ir laimīgas. Laulātais biedrs tiek uztverts kā gaiss vai ūdens – bez tā nevar dzīvot, bet ikdienā par tā klātbūtni neaizdomājas⁵³.

Liela lomu tajā, ka šķiršanās notiek tik reti, spēlē japāņu sabiedriskās kaunināšanas sistēma. Šķiršanās pazemo laulātos sabiedrības acīs; arī paaugstinājums darbā kļūst neiespējams, proti, darba devējs uzskata, ja darbinieks nav spējīgs sakārtot savu privāto dzīvi, viņš nav arī spējīgs palīdzēt uzņēmumam. Vairums cilvēku izvēlas paciest kopdzīvi bez mīlestības, nevis risku tikt sabiedrības kauninātiem. *Giri* ir svarīgāks par *nindzō*.

Lai gan mīlestība ir galvenā tēma teju vai visās Japānas kultūras un izklaides sfērās, jāsaprot, ka tas neatbilst sabiedrības patieso domāšanu. Iespējams, ka tik liels pieprasījums pēc ekranizētas mīlestības atspēko mīlestības trūkumu privātajā dzīvē, taču, lai par to objektīvi spriestu, ir jāizdara vēl daudzi pētījumi, proti, šajā laukā veikto pētījumu skaits ir visai mazs, kā arī pastāv iespēja, ka daudzi aptaujātie nesniedz pilnīgi patiesas atbildes, kas, savukārt, noved pie zināmas dezinformācijas. Un tomēr, salīdzinot Japānas sabiedrības tagadējo attieksmi pret mīlestību un to, kāda tā bija pirms kaut pusgadsimta, ir redzami vērā ņemami uzlabojumi.

⁵¹ Idditie, Junesay. *When Two Cultures Meet: Sketches of Postwar Japan, 1945-1955*. Kenkyusha. Tokyo. 1955. p. 138.

⁵² McLelland, Mark J. "Constructing the "Modern Couple" In Occupied Japan". In: *Intersections: Gender and Sexuality In Asia and the Pacific*. Murdoch University. Perth. 2010. § 24.-25. Sk. Internetā [24.03.2017.] <http://intersections.anu.edu.au/issue23/mclelland.htm#n68>

⁵³ Kristof, Nicholas D. "Main Street, Japan: For Better or for Worse; Who Needs Love! In Japan, Many Couples Don't". *New York Times*. 1996. Sk. Internetā [24.03.2017.] <http://www.nytimes.com/1996/02/11/world/main-street-japan-for-better-for-worse-who-needs-love-japan-many-couples-don-t.html>

Jaunieši vairs tik ļoti nekautrējas izpaust savas jūtas. Sarunāto laulību popularitāte ir kritusies. Publiska mīlestības izrādīšana vairs nav tik stingrs tabu, kā tas bija pirms Otrā pasaules kara. Skūpstī nav vairs vien demokrātijas simbols⁵⁴.

1.2.2. Pašnāvība – iespēja apiet likumu un kļūt nemirstīgam. Depresijas cēloņi Japānā

Japānas kontekstā runāt par pašnāvības izdarīšanu un tās iemesliem ir vitāli svarīgi tā iemesla dēļ, ka savas dzīvības laupīšana vienmēr ir bijusi vērā ņemama Japānas kultūras sastāvdaļa. Pašnāvība kalpo gan par protesta simbolu, gan par nespēju pieņemt un samierināties ar sabiedrībā valdošo kārtību, gan, piemēram, mīlestības apliecinājumu. Pašnāvības izdarīšanai var būt neskaitāmi iemesli, taču lielāko vairumu apvieno kāda specifiska nianse – galvenais katalizators šāda lēmuma pieņemšanai ir apkārtējās sabiedrības spiediens.

Pašnāvību un it sevišķi to gados jauno veicēju skaits Japānā ir biedējošs. Nereti nākas dzirdēt traģiskus stāstus par cilvēkiem, kas izvēlas pārtraukt savu dzīvi nelaimīgas mīlestības vai problēmu darbā dēļ. Vēsturiski, šie ir divi izplatītākie iemesli, kas cilvēkus noved pie izvēles izdarīt pašnāvību⁵⁵. 2003. gadā veikta pētījuma ietvaros izdevies noskaidrot, ka vidēji dienā pašnāvību veic 94 cilvēki. Tātad teju 35 tūkstoši cilvēku gadā. Aptuveni 4 tūkstoši šo liktenīgo soli spēra ekonomisku apsvērumu vadīti. Lielu lomu spēlē nespēja atmaksāt parādu; cilvēki labāk izvēlas pārtraukt savu dzīves ceļu nekā ciest kaunu ģimenes, draugu un visas sabiedrības acīs⁵⁶.

Dati un detaļas par izdarītajām pašnāvībām Japānā ir pieejami no diviem avotiem – Veselības ministrijas un policijas. Vērā ņemamu dezinformāciju par patieso pašnāvību skaitu ievieš Veselības ministrijas un slimnīcu darbinieki, jo, tā, kā pašnāvības veikšana Japānā ir tabu (galvenokārt tādēļ, ka tādējādi indivīds uzskatāmi pierāda, ka izdara izvēli par labu savām jūtām, nevis sabiedrības interesēm), nereti tiek mēģināts pašnāvības gadījumus klasificēt kā vienkāršus nelaimes gadījumus. Tādā veidā, piemēram, apzināta pašnāvība, kas izdarīta, nolecot no

⁵⁴ Viens no vēsturnieka Marka Maklelanda (Mark McLelland) zināmāko rakstu nosaukumiem vēstīja, ka Amerikas Savienoto Valstu okupētajā Japānā skūpstīšanās bija demokrātijas simbols (““Kissing Is a Symbol of Democracy!” Dating, Democracy, and Romance In Occupied Japan, 1945-1952”. University of Wollongong. Wollongong. 2010.).

⁵⁵ Smith, Robert J., Beardsley, Richard K. *Japanese Culture: Its Development and Characteristics*. Routledge. London. 2004. pp. 154.-158.

⁵⁶ West, Mark D. *Law In Everyday Japan: Sex, Sumo, Suicide, and Statutes*. The University of Chicago Press. Chicago. 2005. p. 216.

augstceltnes, pārvēršas par “galvas savainojumu”. Apzināta narkotisko vielu pārdozēšana bieži vien pārvēršas par “nejaušu saindēšanos”. Arī policijas sniegtie paskaidrojumi ne vienmēr ataino patiesos notikumus, taču tās dati vairumā gadījumu ir ticamāki⁵⁷.

Lai gan vēlme drastiski neiedragāt savu statusu sabiedrībā ir viens no galvenajiem vadmotīviem, kas liek japāņim apsvērt iespēju par pašnāvību, tās izdarīšana absolūti nenozīmē, ka cilvēks ir neatbildīgs narciss, kas domā par sevi vien⁵⁸.

To apliecina traģiskie japāņu mīlas stāsti, kas vienmēr bijuši visbiežāk apspēlētā tēma tradicionālajā japāņu leļļu teātrī) *bunraku*. Mīlestības vadīta pašnāvība, kā rezultātā no dzīves šķiras abi mīlnieki jeb *šindzū* (心中, *shinjū*), vēsturiski bijis ne vien stingrs, bet arī ar likumu aizliegts tabu. Feodālās Japānas laikā šāda patvaļība nozīmēja ne vien savu personisko vēlmju turēšanu augstākā godā nekā pienākumu pret sabiedrību, bet arī nepakļaušanos savam kungam. Šīs pašnāvības viesā apspiestajos pavalstniekos cerību, ka ir iespēja izbēgt no nožēlojamās dzīves, un kūdīja cilvēkus uz revolucionārām darbībām.

Kalpiem un zemniekiem, kas sastādīja lielāko daļu feodālās Japānas sabiedrības, nebija iespējas atklāti mīlēt kādu citu sava kungu padoto. Godprātīga kalpošana savam saimniekam tika godāta augstāk par jebko citu, kas, savukārt, noveda pie neskaitāmiem salauztu mīlestību un pat dzīvju gadījumiem. Mīlnieki, saprazdami, ka šajā dzīvē kopā būt viņiem nav lemts, izdarīja kopīgas pašnāvības, ar cerību, ka nākamajā dzīvē varēs dzīvot kopā laimīgi.

Šādas pašnāvības tiek raksturotas kā traģiskas, un vienmēr atainotas romantiskā gaismā. *Šindzū* tematika tiek plaši attēlota gan Japānas mākslā, gan teātros, gan literatūrā: traģiski romantiski stāsti par geišām un viņu klientiem, laulības pārkāpēju pašnāvības, neveiksmīgi pašnāvību mēģinājumi, kā arī tikai pa pusei veiksmīgi dubultās pašnāvības mēģinājumi – tādi, kuros no dzīves izdodas šķirties vienam partnerim.

Ir grūti izdarīt viennozīmīgus secinājumus par to, cik bieži mūsdienās notiek dubultu pašnāvību mēģinājumi. It sevišķi to apgrūtina fakts, ka ar vārdu *šindzū* apzīmē vairs ne vien divu mīlnieku kopēju nāvi, bet arī pašnāvības, ko veic, piemēram, vienas ģimenes locekļi, un tas, ka plašāka sabiedrība par šiem notikumiem uzzina vien gadījumos, ja kāds no iesaistītajiem izdzīvo. Viens no pētījumiem, kas apskatīja šo pašnāvību specifiku, vēsta, ka sešu gadu laikā no 194 kopīgām pašnāvībām 64 izdarīja māte un bērns, 30 – vīrs un sieva, 29 – visa ģimene, 22 – tēvs un

⁵⁷ West, Mark D. *Law In Everyday Japan: Sex, Sumo, Suicide, and Statutes*. The University of Chicago Press. Chicago. 2005. p. 218.

⁵⁸ Iga, Mamoru. *The Thorn In the Chrysanthemum: Suicide and Economic Success In Modern Japan*. University of California Press. Berkeley. 1986. p. 6.

dēls, un vien 20 no 194 bija nelaulātu mīlnieku kopīgas pašnāvības⁵⁹. Statistika liecina par to, ka dramatiskās un romantiskās pāru pašnāvības nebūt vairs nav tik aktuālas un izplatītas, kā tas bija kādreiz.

Mūsdienās galvenie pašnāvību iemesli, noliedzami, ir darba zaudēšana, indivīda finansiālais stāvoklis vai tamlīdzīgi ekonomiskie apsvērumi, taču neklājas atstāt nepamanītu arī depresiju, ko, vairumā gadījumu, mēdz izraisīt sabiedrības spiediens. Medicīniskā literatūra norāda, ka Japānā depresija un pašnāvība ir cieši saistīti termini. Patiesais skaits cilvēku, kuri cieš no depresijas, Japānā nav zināms, jo to noskaidrot ir teju vai neiespējami, taču tiek uzskatīts, ka šis faktors netiek pietiekami novērtēts. Aizspriedumi un kauns ir galvenie iemesli, kādēļ vairumā gadījumu par depresiju netiek ziņots. Vēl līdz pavisam nesenam laikam psihiska rakstura ārstēšanās nozīmēja ilgstošu ārstniecību slimnīcā, un atrašanās šāda veida iestādēs nozīmēja, ka “slimo” ne vien pacients, bet visa viņa ģimene⁶⁰.

Būtisks rādītājs, kas raksturo pašnāvību specifiku Japānā – proporcionāli, 71% (teju vai absolūtais vairākums) no visiem pašnāvību mēģinājumiem izdara gados jauni vīrieši. Šo šausminošo statistiku apstiprina arī tālajā 1975. gadā veikta aptauja, kas norāda, ka puse no augstskolu studentiem, aptuveni 40% vidusskolniekiem un 30% no pamatskolas vecuma zēniem atzinuši, ka kādu apstākļu dēļ ir patiesi vēlējušies nāvi. Gados jaunu vīriešu pašnāvību galvenie iemesli ir nelabvēlīgas attiecības ģimenē, pārlietu grūtie skolu iestājekasāmeni, finansiāla nestabilitāte, kā arī etniska diskriminācija. Šīs pašnāvības motivē izmisums, nevis agresija⁶¹.

Mēs dzīvojam neērtā un aizliegumiem pilnā sabiedrībā, kur pārlietu liela nozīme tiek piešķirta triviālām lietām. Jaunieši jūtas kā nonākuši strupceļā; sabiedrība neatzīst pat sīkas kļūmes.⁶²

Tā par Japānas sabiedrību un jauniešu augošo tendenci beigt dzīvi pašnāvībā ir izteicies Vasedas Universitātes (早稲田大学, *Waseda Daigaku*) Profesors un pieredzējis sociologs Kijohiko Ikeda (池田清彦, *Ikeda Kiyohiko* [1947-]).

⁵⁹ West, Mark D. *Lovesick Japan: Sex, Marriage, Romance, Law*. Cornell University Press. Ithaca. 2011. p. 37.

⁶⁰ Ibid. p. 43.

⁶¹ Iga, Mamoru. *The Thorn In the Chrysanthemum: Suicide and Economic Success In Modern Japan*. University of California Press. Berkeley. 1986. pp. 14.-22.

⁶² Lewis, Leo. “Japan Grippled By Suicide Epidemic”. The Times. 2008. Sk. Internetā [27.03.2017.] <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/2033367/posts?page=52>

Taču runa nav vien par depresijas māktiem studentiem un vīriešiem, kas nespēj pārciest darba zaudējumu. Vēlme atbrīvoties no sabiedrības stingrajām važām un pamest šo dzīvi burtiski vajā Japānas māksliniecisko sfēru darbiniekus. Nomācoši augsts ir tieši japāņu rakstnieku izdarīto pašnāvību skaits. Neskaitāmi pazīstami (tai skaitā vairāki Nobela prēmijai nominēti literāti) ir izvēlējušies beigt savu dzīvi pret dabiskā veidā: Jukio Mišima, Osamu Dadzajs, Jasunari Kavabata (川端康成, *Kawabata Yasunari* [1899-1972]), Rjūnoske Akutagava (芥川龍之介, *Akutagawa Ryūnosuke* [1892-1927]), un daudzi citi. Proporcionāli, uz 100 000 rakstnieku aptuveni 6000 beidz dzīvi pašnāvībā⁶³.

Iemesli, kādēļ rakstnieki izdara izvēli par labu tieši tādām savas dzīves scenārijam, ir dažādi, taču visus vieno vilšanās sabiedrībā. Tas apstiprina Profesora Ikedas teoriju, respektīvi, arī literāti nereti jūtas kā strupceļā nonākuši, saprotot, ka viņu literatūra ir krasā pretrunā ar sabiedrības uzskatiem par tikumību, ētiku un morāli. Daudzi modernie japāņu rakstnieki priekšplānā izvirza *ņindžō* – indivīda jūtas un vēlmes, bieži literatūra ir brutāli atklāta un tajā tiek runāts par daudzām tēmām, kas sabiedrības ieskatos ir tabu. Detalizētāks skaidrojums darba otrajā daļā.

Beigt dzīvi pašnāvībā nav nesen radies fenomens, tā ir neiztrūkstoša Japānas vēstures sastāvdaļa; pat feodālās Japānas laikā samuraji bieži izdarīja pašnāvības ne tādēļ (kā tas tiek skaidrots pārlieku romantiskos literatūras darbos), ka tā bijusi goda lieta, bet gan tādēļ, ka baidījušies nežēlīga soda, ko tiem varēja piespiest pretinieks⁶⁴.

Iespējams vilkt zināmas paralēles ar mūsdienām, kad cilvēki izvēlas izdarīt pašnāvību tādēļ, ka tas ir šķietami vieglāks ceļš nekā paciest kaunu un aizvainojumu. Vēsturiski Japānā pašnāvība ir bijusi vieglākais ceļš. Iespēja aizbēgt no parādsaistībām, saimnieka, pienākumiem. Iespēja pierādīt sabiedrībai, ka personiskās vēlmes tomēr ir svarīgākas par sociālo pienākumu. Iespēja iemantot mūžīgu mīlestību. Un tieši tādēļ tā vienmēr ir bijusi tabu.

1.2.3. Savas identitātes noliegšana. Sabiedrības attieksme pret homoseksualitāti

Japāna ir pretstatu valsts. Gluži kā pret mīlestības izrādīšanu un pašnāvības izdarīšanu, arī pret seksuālajām minoritātēm Japānā attieksme ir neviennozīmīga. Sabiedriskajos medijos homoseksuāli vīrieši tiek attēloti kā “simpātiski” un “amizanti”, taču tajā pat laikā arī saukti par

⁶³ Iga, Mamoru. *The Thorn In the Chrysanthemum: Suicide and Economic Success In Modern Japan*. University of California Press. Berkeley. 1986. p. 17.

⁶⁴ West, Mark D. *Law In Everyday Japan: Sex, Sumo, Suicide, and Statutes*. The University of Chicago Press. Chicago. 2005. p. 221.

“nicināmiem” un “bīstamiem”. Šādi vīrieši tiek attēloti kā drauds ģimenes vērtībām un sabiedrībai kopumā, taču tajā pat laikā tiek raksturoti kā ideāli partneri un sieviešu labākie draugi. Par homoseksuālu tuvību runā kā par “neiedomājamu”, un tomēr divu vīriešu mīlestība tiek raksturota kā romantiska un daudz šķīstāka par vīrieša un sievietes attiecībām. Vīrieši, kas izjūt pieķeršanos sava dzimuma pārstāvjiem, arī pret to izturas dažādi; daļa jūtas kā apspiestas minoritāšu grupas pārstāvji, turpretī daļa tam nepievērš it nekādu uzmanību un tic, ka tas nekādā būtiskā veidā neietekmē viņu ikdienas dzīvi⁶⁵.

Seksualitāti Japānā ne vienmēr definē fiziska pieķeršanās sava dzimuma pārstāvjiem. Seksualitāte ir ļoti plašs jēdziens un tai ir vairāki līmeņi. Japānas kontekstā to palīdz saprast vārds *bishōnen* (美少年, *bishōnen*), kas tulkojams kā “skaists zēns/jaunietis”. *Bishōnen* ir androgīns ideāls, kas sevī apvieno gan vīrišķo, gan sievišķo. Bioloģiski vīrietis, *bishōnen* attēlo dzimumu, kas nav tipiski vīrišķīgs. Šādu nenoteikta dzimuma modeli Japānā kultivē vairums populāro *visual kei* (ヴィジュアル系, *vijuaru kei*) mūzikas grupu⁶⁶, uzskatāmi valkājot nenoteikta dzimuma apģērbu un izturoties izaicinoši. Pretējā dzimuma apģērbu valkājošu individu atainojums medijos lielā mērā kalpo par pamatu mūsdienu japāņu uzskatiem par nenormatīvu seksualitāti, kā rezultātā starp homoseksuāliem un transseksuāliem cilvēkiem sabiedrība liek vienādības zīmi. Taču jāapzinās, ka vairumā gadījumu pretrunīga uzvedība un pretējā dzimuma apģērbu valkāšana ir šova elements. *Visual kei* grupu dalībnieki atzīst, ka viņu uzvedībai uz skatuves nav nekāda sakara ar homoseksualitāti. Tas rada zināmus jautājumus un mulsumu par to, kādēļ gan tādā gadījumā šajā kontekstā tiek par to runāts⁶⁷.

Vēsturiski, vīriešu homoseksualitāte vienmēr tikusi asociēta ar transseksualitāti un pat prostitūciju. Tokugavas periodā (徳川時代, *Tokugawa jidai*)⁶⁸ jaunu vīriešu seksuālie pakalpojumi bijuši tik pieprasīti, ka tas pat iedragājis dzimstības rādītājus valstī⁶⁹. Taču, gluži kā *visual kei* grupu dalībnieki, arī tradicionālā japāņu teātra *kabuki* aktieri, *onnagata* (女型, *onnagata*)⁷⁰, pierāda šī pieņēmuma maldīgumu, apgalvojot, ka viņu darbam nav it nekādas

⁶⁵ McLelland, Mark J. *Male Homosexuality In Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities*. Curzon Press. Richmond. 2000. pp. 2.-3.

⁶⁶ Alternatīva rokmūzikas kustība Japānā. Mūziķi priekšplānā izvirza mērķi pārsteigt un šokēt klausītājus ar frizūru, apģērbu un šova elementu palīdzību, nevis mūzikas kvalitāti.

⁶⁷ McLelland, Mark J. *Ibid.* pp. 8.-9.

⁶⁸ 1603.-1868., zināms arī kā Edo periods (江戸時代, *Edo jidai*).

⁶⁹ McLelland, Mark J. *Queer Japan from the Pacific War to the Internet Age*. Rowman & Littlefield Publishers. New York. 2005. p. 16.

⁷⁰ Kabuki teātros uzstājas tikai vīrieši. *Onnagata* - sieviešu lomu atveidotāji.

saistības ar viņu seksualitāti⁷¹. Vēsturiski, japāņu sievietes pat tikušas iedrošinātas sekot nevainojamajai sievišķībai, ko demonstrē *onnagata* aktieri⁷².

Secināms, ka japāņu izpratne par to, ko īsti sevī ietver homoseksualitāte, ir visai maldīga. Izdarīt objektīvus secinājumus, vadoties vien pēc indivīda ārējām īpatnībām, nav iespējams.

Taču ārējais izskats un indivīda seksualitāte Japānā jau izsenis bijuši neatdalāmi jēdzieni. Meidži periodā tika skaidri definētas nepieciešamās dzimumu ārējās pazīmes – vīriešiem nācās matus nogriezt īsus un valkāt rietumniecisku apģērbu, sievietēm matus pieklājās sasiet tradicionālā copē un tērpties kimono⁷³, tādā veidā atainojot ideālus vīrišķības un sievišķības modeļus.

Androginijai un nestandarta seksuālām iekārēm Meidži periodā nebija vietas, jo tika uzskatīts, ka mīlestība un savstarpēja uzticība tieši starp sievu un vīru ir pamats laimīgai dzīvei. Šajā laika periodā valdīja uzskats, ka ģimenes vērtības ir pamats sociālai stabilitātei un izaugsmei⁷⁴. Valdība nekautrējās iejaukties cilvēku privātajā un seksuālajā dzīvē, un, iespēju robežās, centās to kontrolēt. Homoseksualitāte un tradicionālu paražu neievērošana visnotaļ bija tabu tēma, un par to netika plaši diskutēts.

Viena no lielākajām problēmām, kas homoseksualitāti Japānā padara par tabu tēmu, ir pārlietu plašs jēdzienu klāsts. Japāņu valodā ir ļoti daudz terminu, kas attiecināmi uz homoseksualitāti, taču teju vai neviens no tiem neatbilst homoseksualitātes definīcijai, kā arī tie tiek asociēti ar transseksualitāti vai kādām nenormatīvām tieksmēm. Piemēram, japāņu valodas vārds *dōseiaisha* (同性愛者, *dōseiaisha*) ir medicīniskais termins, kas savā ziņā norāda uz slimību, kā arī tas tiek lietots kā diskriminējoša palama. No angļu valodas aizgūto vārdu *homo* (ホモ, *homo*) arī izmanto, lai izsmietu homoseksualitāti, un tam ir “tumša, perversa pieskaņa”. Pat pasaulē izplatītais un arī no angļu valodas aizgūtais *gei* (ゲイ, *gei*) tiek asociēts ar tieksmi tērpties sieviešu drānās. Homoseksuāli cilvēki saskaras ar grūtībām definēt savu esību, un tas apgrūtina viņu veiksmīgu integrēšanos sabiedrībā. Nevēlēdamies neizbēgami tikt asociēti ar lietām un jēdzieniem, kas uz viņiem neattiecas, cilvēki bieži izvēlas par savu seksualitāti

⁷¹ McLelland, Mark J. *Queer Japan from the Pacific War to the Internet Age*. Rowman & Littlefield Publishers. New York. 2005. pp. 16.-17.

⁷² Robertson, Jennifer. *Takarazuka: Sexual Politics and Popular Culture In Modern Japan*. University of California Press. Berkeley. 1998. p. 38.

⁷³ Ibid. p. 55.

⁷⁴ McLelland, Mark J. Ibid. p. 21.

nerunāt⁷⁵. Pat tas, ka homoseksuālas ainas tiek plaši atainotas komiksu grāmatās, sieviešu žurnālos un televīzijā redzamos sarunu šovos, neiedrošina cilvēkus atklāt savu identitāti sabiedrībai. Ņemot vērā, ka homoseksualitāte ir krasā pretstatā ar Japānas sabiedrības vērtībām un tikumiem, daudzi izvēlas noklusēt, jo nevēlas ieņemt sabiedrībai nedraudzīgu nostāju⁷⁶. Homoseksualitāte vienmēr ir bijusi nenoliedzama Japānas sabiedrības sastāvdaļa; līdz Meidži periodam fiksēti neskaitāmi viendzimuma attiecību gadījumi: gan militārajā frontē, gan Budistu tempļos un komūnās, teātros, kā arī noteiktos pilsētu kvartālos. Taču Meidži perioda ietvaros valsts valdība, vadoties pēc Rietumu valstu modeļa, sāka skeptiski izturēties pret šāda veida attiecībām. Homofobijas un aizspriedumu pret homoseksualitāti aizsākumi Japānā lielā mērā datējami ar Meidži perioda iestāšanos⁷⁷. 1873. gadā pat tika pieņemts likums par cietumsoda piemērošanu gadījumā, ja viena dzimuma mīlnieki tiek pieķerti nepārprotamā situācijā. Vēlāk gan šo sodu piemēroja vien gadījumā, ja viens no partneriem nav sasniedzis 16 gadu vecumu, kas par homoseksuālu aktivitāšu centriem padarīja skolas un universitātes⁷⁸.

Iespējams, ka tieši tuvas attiecības jaunu vīriešu starpā izglītības iestādēs ir kļuvušas par pamatu jau minētajam *bišōnen* ideālam un tā gloriificēšanai. Viens no populārākajiem žurnālu veidiem sieviešu lasītāju vidū ir komiksi, kas attēlo tiešu šādas – jaunu un homoseksuālu – vīriešu attiecības. Heteroseksuālās attiecībās skaudrā dzimumu segregācija un patriarhālā sabiedrība novieto sievietes visai neizdevīgā pozīcijā. Valsts iekārta darbojas tā, ka sievietes un sieviešu iespējas grūti nostādīt vienā līmenī ar vīriešu rocību. Tas ir viens no iemesliem, kas mudina sievietes fantazēt un iztēloties – bieži vien homoseksuālas – attiecības, jo tādā veidā iespējams iedomāties vīrieti, kas mīl citu cilvēku kā sev līdzīgu. Tas ir nesasniedzams mīlestības veids, kādu vēlas japāņu sievietes⁷⁹.

⁷⁵ McLelland, Mark J. *Male Homosexuality In Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities*. Curzon Press. Richmond. 2000. pp. 9.-11.

⁷⁶ McLelland, Mark J. “Male Homosexuality and Popular Culture In Modern Japan”. In: *Intersections: Gender, History and Culture In the Asian Context*. Issue 3. Murdoch University. Perth. 2000. § 8.

⁷⁷ Hawkins, Joseph R. “Japan’s Journey Into Homophobia”. In: *The Gay & Lesbian Review Worldwide*. The Gay & Lesbian Review Worldwide. Boston. 2000. Sk. Internetā [24.04.2017.] <https://www.thefreelibrary.com/Japan%27s+Journey+into+Homophobia.-a077712305>

⁷⁸ Dynes, Wayne R., Donaldson, Stephen. *Asian Homosexuality*. Garland Publishing. New York. 1992. p. xiv

⁷⁹ McLelland, Mark J. “Male Homosexuality and Popular Culture In Modern Japan”. In: *Intersections: Gender, History and Culture In the Asian Context*. Issue 3. Murdoch University. Perth. 2000. § 26.

Taču realitātei ar iedomām un ilūzijām ir visai maz sakara. Homoseksuāli japāņu vīrieši sevi neasociē ar izdomātajiem romantiskajiem mīlniekiem, kas sastopami sieviešu žurnālos. Nereti šāds vīriešu attēlojums iedragā reāli eksistējošu vīriešu pašvērtējumu, jo tiem šķiet, ka viņi neatbilst fantastiskajiem komiksu tēliem, kas, kā likums, vienmēr ir skaisti, drošsirdīgi un bagāti. Šo izdomāto tēlu glorificēšana nekādā mērā nepalīdz homoseksuālu cilvēku integrēšanai Japānas sabiedrībā, un tie neataino realitāti⁸⁰.

Lai arī sievietēm simpātiski un pārsvarā pozitīvā gaismā atainoti medijos, homoseksuāli cilvēki Japānā netiek uzverti kā norma. Lielu lomu šīs sabiedrības daļas nopelšanā spēlē mūžīgā *giri* pret *ņindžō* problēma, proti, indivīda sabiedriskais pienākums, kā tas tika noteikts jau Meidži periodā, ir kultivēt (tradicionālā izpratnē) ģimeniskas vērtības. Vadoties pēc šī paša principa, savas patiesās būtības apspiešana tiek vērtēta augstāk kā revolucionāru paziņojumu par savu seksualitāti izdarīšana. Nešķiet pārsteidzoši, ka sabiedrībā, kur homoseksualitāti pavada arī vairāki termini, kas uz to patiesībā pat neattiecas, cilvēki izvēlas noklusēt.

⁸⁰ McLelland, Mark J. "Male Homosexuality and Popular Culture In Modern Japan". In: *Intersections: Gender, History and Culture In the Asian Context*. Issue 3. Murdoch University. Perth. 2000. § 22.-23.

2. JAPĀNA MODERNO JAPĀŅU RAKSTNIEKU ACĪM

2.1. Osamu Dadzaja (1909-1948) traģiskā pasaule

2.1.1. Rakstnieka neatlaidīgā cīņa ar dzīvi

Lai labāk izprastu, kā darba pirmajā daļā apskatītās tabu tēmas un aizliegumi tiek atainoti japāņu modernajā literatūrā, ir nepieciešams ne vien apskatīt un analizēt daiļliteratūru, bet veikt pamatīgu un detalizētu ieskatu rakstnieku pašu dzīvesstāstos. Ņemot vērā, ka izvēlēto rakstnieku literatūra ir lielā mērā autobiogrāfiska, nereti ne vien viņu rakstītais, bet arī viņu aizvadītā dzīve kopumā ir klasificējama kā tabu, jo rakstnieki paši piedzīvoja to, par ko izvēlējās rakstīt. Šim pieņēmumam par uzskatāmāko piemēru minams Osamu Dadzajs, kas savus trūkumus un vājības nekad nav slēpis, un pat nevērīgam lasītājam saprotams, ka ar savu literāro darbu palīdzību rakstnieks vēlēties atklāt savu patieso dvēseli. Taču, lai ieraudzītu un *sajustu* nepārraujamo saiti, kas vieno Dadzaja rakstīto un pārdzīvoto, ir jābūt informētam par rakstnieka dzīves notikumiem, kas ļāvuši viņa literatūrai iegūt neatkārtojamo autentiskumu.

Osamu Dadzajs (īstajā vārdā Tsušima Šūdži (津島修治, *Shūji Tsushima*) dzimis 1909. gadā, Aomori prefektūras Kanagi pilsētā, visai attālā Japānas ziemeļu nostūrī, kā desmitais bērns bagāta zemes īpašnieka ģimenē. Jau no bērna kājas no vecāku puses sevišķu mīlestību nav izjutis, jo tēvs, būdams ne vien prestižas augstmaņu biedrības dalībnieks, bet arī ievēlēts Japānas parlamentā, daudz laika pavadījis Tokijā, prom no ģimenes, turpretī māte nav izrādījusi nekādu īpašu vēlmi vai spēju rūpēties par bērnu. Jau agrā bērnībā Osamu Dadzaja galvā ielavījās doma par to, ka viņš varētu arī nebūt savu vecāku bērns, jo jau uzreiz pēc viņa piedzimšanas rūpes par viņu uzņēmās zīdītāja, tad aukle, līdz astoņu gadu vecumam mājas sargs. Vecāki pārāk lielu interesi par dēlu neizrādīja, un arī brāļu vidū zēns jutās atstumts⁸¹.

1927. gadā, 18 gadu vecumā, Dadzajs iestājas Hirosaki koledžā, kur mācās labi un tiek īpaši slavēts par savām spējām rakstīt sacerējumus angļu valodā. Taču šis gads ir vairāk nozīmīgs turpmākajai topošā rakstnieka dzīvē ar to, ka viņš satiek savu pirmo mīlestību – geišu⁸² Ojamu

⁸¹ Wolfe, Alan Stephen. *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. pp. 4.-5.

⁸² Geišas ir tradicionālajās mākslās apmācītas izklaidētājas un laika kavētājas, nevis prostitūtas, kā nereti norāda dažādi maldinoši avoti. Intīmu pakalpojumu sniegšana neietilpa geišu pienākumos.

Hatsujo (小山初代, *Oyama Hatusyo* [1912-1944]). Viņu desmit gadu ilgā mīlas afēra katastrofāli ietekmē un nosaka toni viņa turpmākajās attiecībās ar sievietēm⁸³.

20. gadsimta nogalē, drauga iedrošināts, Dadzajs sāk aizrauties ar marksisma ideoloģiju un piedalās pagrīdes komunistu-revolucionāru kustībā. Neilgi pēc jaunās aizraušanās Dadzajs sāk rakstīt darbus, kas vērsti pret bagātajiem zemturiem – tātad arī gan pret savu ģimeni, gan pret sevi pašu – un vairāk uzmanības savā daiļliteratūrā sāk pievērst tādām tēmām kā sociālo grupu nevienlīdzība, nostājoties zemāko un apspiestāko klašu pusē.

Taču komunistu kustība tika spēji apkarota, un vairāki Dadzaja skolas draugi, kas bija iesaistīti revolucionāru aktivitātēs, tika izslēgti no skolas vai arestēti. Pēc neilga laika jaunais rakstnieks pats apzinājās, ka arī viņš neatbilst komunistu tēlam (būdam vislabāk ģērbies puisis skolā, un no aristokrātu kārtas), un šī atziņa viņu satrieca tik ļoti, ka 1929. gada nogalē Dadzajs veic pirmo no pieciem pašnāvības mēģinājumiem, cenšoties pārdozēt miega zāles, taču mēģinājums ir neveiksmīgs⁸⁴, un puisis nākamajā gadā sekmīgi pabeidz koledžu.

1930. gadā Osamu Dadzajs iestājas Tokijas Universitātes franču literatūras nodaļā, taču šī mācību posma liktenis izrādās negaidīti īss. Pirms vairākiem gadiem sastaptā mīlestība Ojama Hatsujo aizbēg no savām geišas saistībām, lai dzīvotu kopā ar Dadzaju, un abi drīz apprecas⁸⁵, kā rezultātā Osamu Dadzaja ģimene oficiāli viņu atzīst par ģimenei nepiederošu. Laulība gan neatturēja rakstnieku satikties arī ar citām sievietēm. Pat vairāk – jau tā paša gada novembrī Dadzajs cenšas izdarīt savu pirmo dubulto pašnāvību kopā ar 19 gadus veco un nesen šķīrušos viesmīli Tanabi Šimeko (田部シメ子, *Tanabe Shimeko*)⁸⁶, ko rakstnieks saticis bārā vienā no Tokijas prestižākajām ielām – Ginzā (銀座, *Ginza*). Abus satuvinājusi dzīves šķietamā bezjēdzība, un viņi turpmākās divas dienas, alkoholu lielos daudzumos patērējami, pavada, klīstot pa Tokijas ielām, līdz 29. novembrī nolemj kopīgi doties pretī nāvei un mesties jūrā netālu no Kamakuras. Tuvumā esošie zvejnieki izglābj rakstnieku, taču Tanabe neizdzīvo; vismaz tāda par notikušo ir rakstnieka paša versija. Taču vairāku pētnieki sliecas domāt, ka pāris iedzēruši miega zāles, un slīkšanas nav bijis, proti, viņu ķermeņi atrasti krastā. Arī pats Dadzajs vienā no

⁸³ Lyons, Phyllis I. *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations*. Stanford University Press. Stanford. 1985. pp. 25.-26.

⁸⁴ Wolfe, Alan Stephen. *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. p. 6.

⁸⁵ O'Brien, James. *Dazai Osamu*. Twayne Publishers. New York. 1975. p. 13.

⁸⁶ Ibid. p. 14.

saviem vēlākajiem situācijas aprakstiem slīkšanu vairs nav pieminējis⁸⁷. Rakstnieka otrais pašnāvības mēģinājums ir mīklains, un pilnībā pārliecinošas versijas par notikušo nav nevienam.

Trešo pašnāvības mēģinājumu Osamu Dadzajs veic 1935. gada sākumā, pēc neveiksmīga iestājeksāmena, kā nolikšanu pieprasīja avīzes kantoris, kurā rakstnieks vēlējies strādāt. 15. martā, līdzī paņēmis visu kabatas naudu, Dadzajs jau atkal dodas uz Kamakuras pilsētu, kur centās pielikt punktu savai dzīvei iepriekšējo reiz. Šoreiz rakstnieks cenšas pakārties mežā, taču nezināmu apstākļu dēļ arī šoreiz viņam tas neizdodas. Savā darbā “Astoņi Tokijas skati” (東京八景, *Tōkyō Hakkei*, [1941]), Dadzajs atskatās uz šo incidentu kā uz nespēju pašam noteikt savu likteni⁸⁸.

Pēc šī atgadījuma Dadzajs dodas atpakaļ uz Tokiju, kā pats galvo, vēl redzamiem virves nospiedumiem ap kaklu un galēji pārrauj visas saistības ar Tokijas Universitāti. Taču neveiksmīgais posms rakstnieka karjerā tikai turpinās, jo tikai pāris nedēļas pēc universitātes pamešanas, viņš pārdzīvo apendicīta operāciju un ārsti Dadzajam diagnosticē tuberkulozes simptomus. Laika periods, kamēr rakstnieks atrodas dažādu slimnīcu aprūpē, iezīmējas kā viens no destruktīvākajiem viņa dzīvē, jo, būdams ārstu aprūpē, Osamu Dadzajs kļūst atkarīgs no pretsāpju līdzekļiem, ko viņam dāsni izrakstījuši ārsti. Atkarība no pretsāpju līdzekļiem, kas mūsdienās jau ir iekļauti narkotisko vielu sarakstā, lielā mērā diktēs rakstnieka turpmāko dzīvi.

Turpmākajos pāris gados Dadzajs pārdzīvo vēl vairākas neveiksmes: neuzvar tik ļoti kāroto Akutagavas balvu⁸⁹ (paliek otrais), absolūti lielāko daļu naudas, ko vēl saņēma no mājām, tērēja, iegādājoties narkotikas un pretsāpju līdzekļus, ar mānu tika gandrīz vai ievilināts psihiatriskajā klīnikā (Dadzajs domāja, ka dodas uz kārtējo slimnīcu), krasi pasliktinājās gan viņa finansiālais stāvoklis, gan fiziskā forma. Iznācis no slimnīcas, viņš uzzināja, ka viņa sieva Hatsujo aizsākusi dēku ar viņa paša draugu⁹⁰.

Sievas nodevība rezultējas Osamu Dadzaja ceturtajā pašnāvības un otrajā kopīgas pašnāvības mēģinājumā. 1937. gadā rakstnieks pierunā sievu kopīgi doties uz Minakami, kur viņi jau atkal neveiksmīgi cenšas pielikt punktu savai dzīvei. Pēc gada Dadzajs publicē “Tiekot vaļā no vecās sievietes” (姥捨, *Ubasute* [1938]), kur šo neveiksmi apraksta. Pāris atgriežas Tokijā, un

⁸⁷ Lyons, Phyllis I. *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations*. Stanford University Press. Stanford. 1985. p. 31.

⁸⁸ Ibid. pp. 36.-37.

⁸⁹ Prestiža balva Japānas rakstniekiem. Uzvarētājs saņem arī kabatas pulksteni un miljons jēnu.

⁹⁰ Wolfe, Alan Stephen. *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. p. 10.

pāris mēnešus pēc notikušā galēji izšķiras. Par turpmāko Hatsujo dzīvi zināms maz; vien tas, ka 34 gadu vecumā sieviete mirusi vientulībā un nabadzībā⁹¹. Lai gan Dadzajs vēl pēc šķiršanās vairākas reizes sūtījis viņai naudu, nav šaubu, ka tieši viņš un pāra emocionāli nestabilās attiecības ir viens no galvenajiem iemesliem tam, ka sievietes dzīve aprāvās tik ātri.

Turpmākos desmit dzīves gadus gan rakstnieks, gan visa Japāna pavada kā karuselī, jo pasauli satriec Otrais pasaules karš. Dadzajs apprecas vēlreiz, un, karam tuvojoties, viņa darbi kļūst uzmundrinošāki. Armijā rakstnieku neuzņem viņa tuberkulozes dēļ. Karam beidzoties, viņš atgriežas Tokijā un turpina rakstīt. Iepriekš rakstītajiem un vairāk optimistiskajiem darbiem seko “Pandoras kaste” (パンドラの匣, *Pandora no Hako* [1945]), kurā autors atspoguļo savu uzskatu, ka “ģimenes laime ir visa ļaunuma sakne”. Vadoties pēc šādas loģikas, lielāko daļu savas naudas Osamu Dadzajs sāk tērēt uz alkoholu un sievietēm, tā vietā, lai atbalstītu savu ģimeni. Dēka ar vienu no mīļākajām autoru pamudina uzrakstīt vienu no saviem zināmākajiem darbiem “Rietošā saule” (斜陽, *Shayō* [1947]), kas ir balstīts uz mīļākās Otas Šizuko (太田静子, *Ōta Shizuko*) dienasgrāmatas pierakstiem. Sākotnēji Dadzaja daiļrades cienītāja un rakstnieka fane, Ota kļūst par nozīmīgu Dadzaja dzīves sastāvdaļu, dzemdējot viņa ārlaulības meitu. Neskatoties uz to, Dadzajs sāk satikties ar vēl vienu sievieti – skaistumkopšanas salona darbinieci un nupat kā atraitni kļuvušo Tomie Jamazaki (山崎富栄, *Yamazaki Tomie* [1919-1948])⁹². Osamu Dadzajs sāk rakstīt savu pēdējo darbu “Uz redzēšanos” (グッドバイ, *Goodbye*), kas tā arī nekad netika pabeigts.

1948. gada 19. jūnijā, Dadzaja 39. dzimšanas dienā, Mitakas rajonā Tokijā, Tamagavas kanālā noslīkušus atrod Osamu Dadzaju un Tomie Jamazaki. Tas ir Dadzaja piektais un pēdējais (trešais kopīgais) pašnāvības mēģinājums. Šoreiz veiksmīgs. Dadzajam ir izdevies tas, ko viņš ir centies izdarīt jau 19 gadus.

Taču, ņemot vērā viņa pašnāvību mēģinājumu pagātni, daudzus māj šaubas par pēdējā mēģinājuma leģitimitāti. Runā, ka rakstnieks miris no mīļākās Tomie rokas. Par sakni šīm baumām kalpo ziņas, ka uz Dadzaja līķa bijušas redzamas žņaugšanas pēdas, kā arī upes krastā bijuši redzami apavu zoļu nospiedumi, kas liek domāt, ka rakstnieks ūdenī ir ievilkts. Nogalināšanas teoriju pastiprina fakts, ka, neskatoties uz visai nepārprotamo nosaukumu,

⁹¹ Lyons, Phyllis I. *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations*. Stanford University Press. Stanford. 1985. p. 40.

⁹² Wolfe, Alan Stephen. *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. pp. 11.-12.

rakstnieka pēdējais darbs *Uz redzēšanos* nav bijis suicidāla rakstura, t.i., tajā rakstnieks neatvadās no dzīves, bet gan drīzāk attiecībām ar sievietēm. Domājams, ka, juzdama neizbēgamu šķiršanos, Tomie ievilinājusi Dadzaju nāvē. Iespējams, ka viņš sekojis, pat zinādams viņas nolūkus. Nav zināms, vai rakstnieks ir pretojies vai nē, tomēr jāņem vērā viņa dzīvesveids un tas, ka viņa pēdējā laika veselība un prāta stāvoklis nemaz nebūtu ļāvuši pretoties. Līdzīga tipa rakstnieks Sakaguči Ango (坂口安吾, *Sakaguchi Ango* [1906-1955]), pasvītrojot Dadzaja noslieci uz alkoholisku depresiju, notikušo raksturojis kā “paģiru pašnāvību”⁹³.

Par to, kas patiesībā notika starp Dadzaju un Tomie, un to, vai notikušais bija pārdomāta pāra pašnāvība, vai rakstnieks tika noslepkavots, vēsture spītīgi klusē. Viņa nāve ir lielā mērā miglā tīta, un detaļās ir daudz neskaidrību. Vairumā avotu, kas saistīti ar Osamu Dadzaja dzīvi un nāvi, pētnieki uzskata, ka tā ir bijusi pašnāvība. Ir tādi, kas tic, ka rakstnieks samierinājies ar pirmajiem četriem neveiksmīgajiem mēģinājumiem un atmetis domai par nāvi ar roku. Lielai daļai gan lasītāju, gan kritiķu liekas, ka rakstnieku, no kura nāve ir stāvējusi rokas stiepiena attālumā visu viņa mūžu, un kura darbos nāve un pašnāvība spēlē vadošo lomu, savu dzīvi arī neizbēgami pieklājas beigt tieši tādā veidā. Kam ticēt un kam ne paliek lasītāja paša ziņā.

2.1.2. “Necilvēks” (人間失格, *Ningen Shikkaku* [1948]). Dadzaja autobiogrāfiskā grēksūdze

Mana dzīve ir bijusi kaunpilna. Es pat nevaru iedomāties, kā ir dzīvot cilvēka dzīvi.⁹⁴

Ar šādiem vārdiem sākas zināmākā Osamu Dadzaja grāmata “Necilvēks”⁹⁵. Lielā mērā uzskatāma par rakstnieka autobiogrāfiju, “Necilvēks” atspoguļo rakstnieka pārdomas par dzīvi, haotisko dzīvesveidu, attiecības ar sievietēm un nāvi.

Osamu Dadzajs bija cilvēks, kas sevi nespēja iztēloties jēdzienu “sabiedrība” un “indivīds” savstarpējās attiecībās. Dadzajs savās attiecībās ar pasauli un ģimeni netika tālāk par

⁹³ Wolfe, Alan Stephen. *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. p. 12.

⁹⁴ Autora tulkojums. Ar šiem vārdiem Dadzajs sāk grāmatu “Necilvēks”. 太宰治 (Dazai Osamu). 人間失格 (*Ningen Shikkaku*). Chikuma Shobo. Tokyo. 1948. Tulk. Keene, Donald kā *No Longer Human*. New Directions Publishing. New York. 1973. p. 21.

⁹⁵ Autora tulkojums. Osamu Dadzaja literatūra latviešu valodā vēl nav tulkota. Virsraksta tulkojums maksimāli pielīdzināts oriģinālvalodas nozīmei.

“es pats”. Pasaules apzināšanās viņa darbos ievieša baiļu motīvu⁹⁶. Viņa šausmināšanās par dzīvi un bailes no tās radās viņa paša apziņas, ka jau kopš cilvēka pašas dzimšanas brīža nāve tuvojas lēni un nepielūdzami, dēļ. Pieņemdamas to sarkastiskā veidā, Dadzajs vienmēr juties izstumts no sabiedrības⁹⁷.

Ir skaidrs, ka “Necilvēkā” rakstnieks atspoguļo sevi pašu. Rūpīgas pašizpētes ceļā Dadzajs izzina indivīda atsvešināšanos no sabiedrības un domu par cilvēka atsvešināšanos no savas esmes; to, ko nozīmē atsvešināties no savas sugas un, galēji, atsvešināties no eksistences. Paradoksālā kārtā, tieši šī jau pamatā necilvēciskā ideja atklāj gan paša rakstnieka, gan viņa grāmatu varoņu iekšējo sajūtu pasauli un to, cik patiesībā cilvēciski tie ir. Aiz Dadzaja sapņainā rakstīšanas stila slēpjas šaubas par paša eksistenci. Nemitīgi atkārtojas frāzes “Es esmu...”, “Es domāju...”, “Es varētu...”, “Man vajadzētu...”... Viņa varoņi nekad nav līdz galam pārliecināti⁹⁸.

“Necilvēka” centrālie motīvi, gluži kā rakstnieka paša dzīve, atspoguļo teju vai visu, par ko vidusmēra japānis varētu vien šausmināties. Nāve, smaga narkotisko vielu atkarība, alkoholisms, neskaitāmi pašnāvības mēģinājumi, sabiedrības noliegšana. Bet, kas vissvarīgāk – “Necilvēks” ir pilnīgs pretstats japāņu uztverei par *giri* un *ņindžō*. Dadzajs izvēlas *ņindžō*; “Necilvēka” centrālais personāžs Jozo Oba (大庭葉蔵, *Ōba Yōzō*) uzskatāmi pagriež muguru jebkādam sabiedrības gaidām un cerībām, un rīkojas egoistiski, nerēķinoties ne ar vienu citu.

Neskatoties uz to, ka novele tiek klasificēta kā fikcija, grāmata rakstīta tālaika Japānai vēl neraksturīgajā pirmās personas manierē un satur vairākus autobiogrāfiskus elementus, kas nešaubīgi norāda uz autora vēlmi sevi asociēt ar grāmatas galveno personāžu.

Novele lasītāju neiepriecina ar laimīgām beigām vai jebkāda veida uzmundrinājumiem. Tajā nav ne dižu atklājumu, ne varonīgas grūtību pārvarēšanas, ne stoiciski izturētu ciešanu; tajā nav labotu kļūdu, un arī mīlnieki tajā neapvienojas mūžīgā mīlestībā. Lai arī “Necilvēks” atspoguļo dzīvesstāstu, tas ir sadalīts dienasgrāmatai līdzīgos pierakstos, ko sastādījis galvenais varonis Jozo Oba. Šie pieraksti lasītājam atklāj vīrieša atsvešinātības sajūtu, ko tas izjūt gan

⁹⁶ 佐古純一郎 (Sako Jun'ichiro). 治太宰におけるデカダンスの倫理 (*Dazai Osamu ni okeru dekadansu no rinri*). Gendai-bungeisha. Tokyo. 1958. pp. 211.-212.

⁹⁷ Brudnoy, David. “The Immutable Despair of Dazai Osamu”. In: *Monumenta Nipponica*. Vol. 23., No. 34. Sophia University. Tokyo. 1968. p. 457.

⁹⁸ Thacker, Eugene. “Black Illumination: The Disqualified Life of Osamu Dazai”. Japan Times. 2016. Sk. Internetā [14.01.2017.] http://www.japantimes.co.jp/culture/2016/03/26/books/black-illumination-disqualified-life-osamu-dazai/#WNd_4xhh3Vp

mājās, gan ārpus tām; skolā, darbā, attiecībās, pat vientulības brīžos⁹⁹. Visai haotiskā veidā Jozo apraksta savus veltos centienus pielāgoties sabiedrībai.

Grāmatas scenārijam attīstoties, līdzības starp Jozo Obu un Dadzaju pašu izkristalizējas skaidri. Jozo Oba, gluži kā Dadzajs, iestājas komunistiskas ideoloģijas vadītā kustībā; attiecības ar sievietēm, un pārlietu kaislīga aizraušanās ar recepšu medikamentiem un alkohola patērēšanu vēl lieku reizi atgādina par Dadzaja paša biogrāfiju. Lasot grāmatu, rodas sajūta, ka rakstnieks vēlas izstāstīt savu dzīves stāstu. Brutāli patiesā un godīgā veidā. Dadzajs neko nenožēlo, ne par ko neatvainojas un necenšas lasītājam sprediķot par to, kas ir labi, un kas ne. Vienkārši apraksta savu vientulību, tieksmi krist dziļāk un dziļāk spītīgas pašiznīcības spirālē un neizpratni par to, kā griežas pasaule, un kas to griež.

Cilvēki runā par sabiedrības izstumtajiem. Ar šiem vārdiem, acīmredzami, apzīmē visus pasaules nožēlojamus neveiksmīnīkus. Aplamos un netikumīgos. Bet es jūtos tā, it kā būtu bijis izstumtais jau kopš pašas dzimšanas.¹⁰⁰

Šādi Jozo Oba/Osamu Dadzajs apraksta savas sajūtas, reizē atsaucoties uz, iespējams, japāņu lielākajām bailēm – būt izraidītam no sabiedrības; nebūt daļai no tās. Būt ārpus sabiedrības ir tabu. Gan Dadzaja literārie darbi, gan viņa paša dzīve un uzskati arī ir klasificējami kā tabu, jo atspoguļo teju vai visas iespējamās tabu tēmas. Un, iespējams, ka tieši tas ir iemesls, kādēļ “Necilvēks” ir otrā visu laiku lasītākā grāmata Japānā¹⁰¹. Tā atspoguļo lietas un uzskatus, ko domā daudzi, taču tikai retais ir spējīgs izteikt skaļi. “Necilvēks” ietērpj cilvēka tumšākās domas, par ko nav pieņemts runāt skaļi, vārdos, un noveles vadmotīvs ir (ne vienmēr tiešā veidā) attiecināms ne tikai uz rakstnieka paša dzīvi, bet patiesībā uz jebkuru cilvēku. “Necilvēks” priekšplānā izvirza sarežģītu jautājumu – ja nu tieši būt cilvēkam ir problēma, nevis problēmu atrisinājums?

⁹⁹ Thacker, Eugene. “Black Illumination: The Disqualified Life of Osamu Dazai”. Japan Times. 2016. Sk. Internetā [14.01.2017.] http://www.japantimes.co.jp/culture/2016/03/26/books/black-illumination-disqualified-life-osamu-dazai/#WNd_4xhh3Vp

¹⁰⁰ Autora tulkojums. 太宰治 (Dazai, Osamu). 人間失格 (*Ningen Shikkaku*). Chikuma Shobo. Tokyo. 1948. Tulk. Keene, Donald kā *No Longer Human*. New Directions Publishing. New York. 1973. p. 67.

¹⁰¹ “Takeshi Obata Illustrates Cover for Best-Selling Japanese Novel”. 2007. Sk. Internetā [08.10.2016.] <http://comipress.com/news/2007/08/22/2529.html>

“Necilvēks” beidzas aprauti un uz visai tumšas nots. Patiesībā pat tumšāk, nekā ar vienkāršu un sagaidāmu pašnāvības mēģinājumu. Grāmatas beigās Jozo Oba paliek dzīvs, taču viņš piedzīvo absolūtu neveiksmi savos centienos kļūt par cilvēku. Viņš kļūst par *necilvēku*. Dadzajs izvēli par to, vai tā ir svētība vai lāsts, atstāj lasītāja paša ziņā¹⁰², pat necenšoties grāmatu noslēgt kaut ar mazāko konkrētību. Tāpat kā rakstnieka dzīve, arī novele ir pretrunu pilna, un tā ataino to Japānas sabiedrības pusi, par ko parasti izvēlas nerunāt. Rakstnieks meistarīgi ir aprakstījis psiholoģiska rakstura problēmas, narkotisko vielu atkarību, kā arī intīmas problēmas, kas saistāmas ar ģimenes dzīvi. Ar līdzīgām problēmām, kādas apraksta Osamu Dadzajs, cīnās daudzi, un, secināms, ka tas ir viens no galvenajiem iemesliem, kas viņa literāros darbus ierindo pirkotāko grāmatu sarakstos. Lasītāji, kas spēj sevi asociēt ar rakstnieku, viņa darbos meklē atbildes. Taču, izlasot “Necilvēku”, lasītāja dvēselē uz kādu brīdi rodas simbolisks tukšums. Tukšums, ko laika gaitā aizpilda pārdomas, kas radušās lasīšanas procesā. Lasot “Necilvēku”, lasītājs vietumis jūtas nožēlojami, jo neizbēgami uzglūn domas par dzīves bezjēdzību. Domas par to, ka mūsu pastāvēšana patiesībā ir relatīva. “Necilvēks” ir egocentrisma kalngals, kas vēsta par vēlmi pilnībā izolēties un aizbēgt, pirmkārt, no sabiedrības un, otrkārt, pašam no sevis. Grāmatas galvenais varonis ne reizi neaizdomājas par savas rīcības sekām, kādas tā var atstāt uz apkārtējo sabiedrību. Dadzajam bija vienalga.

2.2. Pretrunīgs personāžs Japānas literatūras vēsturē – Jukio Mišima (1925-1970)

2.2.1. *Kas patiesībā slēpj aiz maskas? Rakstnieka dzīve kā tabu*

Iespējams, ka Jukio Mišima (īstajā vārdā Kimitake Hiraoka (平岡公威, *Hiraoka Kimitake*)) ir visu laiku pazīstamākais japānis ārpus Japānas. Eiropieši un amerikāņi, kam nopietnas grūtības sagādā nosaukt kaut viena Japānas imperatora, politiķa, ģenerāļa, zinātnieka vai dzejnieka vārdu, ir pazīstami ja ne ar Jukio Mišimas darbiem, tad ar viņa vārdu gan. Protams, lielākoties, pateicoties viņa skandalozajai pašnāvībai, bet pat pirms tās izdarīšanas, Mišima bija

¹⁰² Thacker, Eugene. “Black Illumination: The Disqualified Life of Osamu Dazai”. Japan Times. 2016. Sk. Internetā [14.01.2017.] http://www.japantimes.co.jp/culture/2016/03/26/books/black-illumination-disqualified-life-osamu-dazai/#WNd_4xhh3Vp

vienīgais japānis, kas iekļauts žurnāla *Esquire* simts pasaules vadošo cilvēku sarakstā, kā arī vienīgais japānis, kas parādījies starptautiskās televīzijas programmās¹⁰³.

Mišima nebija tipisks rakstnieks. Arī viņa jaunības dienas neliecināja, ka kādreiz zēns kļūs par, pēc daudzu domām, izcilāko rakstnieku Japānas vēsturē. Jau agros skolas gados Mišima pierādīja savu spīdekļa potenciālu, pabeigdams augstas klases skolu ar izcilām atzīmēm. 19 gadu vecumā Mišima tika ielūgts uz Tokijas pili, kur imperators Hirohito (裕仁, *Hirohito* [1901-1989]) pats personīgi jauneklīm pasniedza sudraba pulksteni kā atalgojumu par viņa spīdošajiem nopelniem. Pēckara gados Mišima absolvēja prestižās Tokijas Universitātes tieslietu fakultāti un spīdoši nokārtoja pašu grūtāko darbavietas iestājekšāmenu: Mišima vēlējās iestāties Finanšu ministrijā. Taču drīz vien jaunietis saprata, ka tas viņam nav piemērots, un pieņēma radikālu lēmumu mest visu pie malas un kļūt par rakstnieku. Izvēle izrādījās veiksmīga. 1949. gadā Mišima izdod savu pirmo literāro darbu “Maskas atzīšanās” (仮面の告白, *Kamen no Kokuhaku*), kas Jukio Mišimu acumirkļi paceļ Japānas literātu slavas zenītā. Grāmata vēl joprojām tiek uztverta pretrunīgi, jo tajā tiek runāts par diezgan nozīmīgu tabu tēmu Japānas sabiedrībā – homoseksualitāti. Jau 24 gadu vecumā Mišima tika godināts kā ģēnijs¹⁰⁴.

“Maskas atzīšanās” vēsta par Mišimas paša grūtībām. Par to, kā rakstnieks bija spiests izlikties un “valkāt masku” citu cilvēku priekšā. Iesākumā šī maska tika lietota kā paš aizsardzības līdzeklis, gluži kā tas bija Osamu Dadzaja – rakstnieka, ko Mišima nekad nav ieredzējis – gadījumā. Dadzaja maskā atainojās sevis žēlošanas izteiksme, taču Mišimas maska pildīja absolūti citādu funkciju. Jukio Mišimas centieni vienmēr tika vērsti nevis savas patiesās būtības slēpšanas virzienā, bet gan savas patiesās sejas pārveidošana sevis izvēlētajā maskā. Mišima savu masku izmantoja, lai slēptu savas vājības: jūtīgumu, kautrību un pašnožēlu – īpašības, ko Osamu Dadzajs tik ļoti sargāja. Mišimam izdevās savu masku padarīt par daļu savas būtības, sava ķermeņa, un viņš mira ar šo masku, cieši piestiprinātu pie savas sejas. Viņa patiesā seja un izvēlēta maska bija tik spēcīgi apvienojušās, ka dzīves nogalē, viņš pat vairs nejuta, ka valkā masku.

Viens no elementiem, ko viņa maska – vienkāršs, dabisks rīcības cilvēks – un Mišima, rakstnieks, dalīja, bija ticība agras nāves skaistumā. Jau kopš skolas laikiem Mišima bija gluži kā apsēsts ar

¹⁰³ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 45.

¹⁰⁴ Stokes, Henry Scott. *The Life and Death of Yukio Mishima*. Cooper Square Press. New York. 2000. pp. 3.-4.

pāragru nāvi¹⁰⁵. It sevišķi viņu vilināja franču rakstnieka Raimona Radigē (*Raymond Radiguet* [1903-1923]) persona un viņa daiļliteratūra. Šī apsēstība ar agru nāvi turpinājās viscaur Mišimas literārajai karjerai. 41 gada vecumā Mišima raksta:

Viena no manām neārstējamajām pārlicībām ir ticība, ka vecie ir mūžam neglīti, jaunie – mūžam skaisti. Veco gudrība ir mūžam drūma, jauno rīcība – mūžam skaidra. Jo ilgāk cilvēki dzīvo, jo šausmīgāki tie kļūst. Citiem vārdiem sakot, cilvēka dzīve ir otrādi apgriezts grimšanas un krituma process.¹⁰⁶

Iespējams, ka tieši šis fanātisms kalpoja kā viens no vadošajiem iemesliem, kādēļ Mišima no dzīves izvēlējās šķirties, vēl jauns būdams.

Gluži kā Osamu Dadzaja un “Necilvēka” gadījumā, ir pamatots iemesls domāt, ka “Maskas atzīšanās” ir puslīdz autobiogrāfisks darbs. Gan Mišima pats, gan grāmatas galvenais varonis Kočans piedzimst ar ķermeņa parametriem, kas ir tālu no perfektiem. Vājas fiziskās kondīcijas dēļ Kočans bērnību pavada meiteņu sabiedrībā, un “parasta” zēna bērnības nianšes nepārzina. Gluži kā Mišima pats, Kočans jau bērnībā attīsta izteiktu interesi par vardarbību, nāvi un seksuāla rakstura attiecībām.

Taču, kas ir svarīgāk, Kočans ir homoseksuāls. Viņš atklāti neizrāda savas simpātijas pret vīriešiem, taču apbrīno to vīrišķību un brutālo spēku, kas, iespējams, kalpojis par iemeslu, kādēļ Mišima savas dzīves laikā padarījis savu ķermeni spēcīgu, nodarbojoties ar intensīviem treniņiem, kultūrismu, kā arī kļuvis par modeli.

Jukio Mišimas seksualitāte vienmēr ir bijis ne līdz galam atklāts tabu temats Japānā. Lai gan nav pilnībā atklātu liecību par to, ka Mišima būtu bijis slepeni homoseksuāls, ir visai daudz avotu un notikumu, kas nenoliedzami liek sliekties tā domāt.

Izteikta vīrišķība un mačisms burtiski spiedās ārā no Mišimas fiziskā ķermeņa, un arī savā literatūrā viņš spītīgi pretojās vēsturiski izteiktajai sievišķībai Japānas literārajos darbos, kas bijusi aktuāla jau kopš *Heian* laikmeta (平安時代, *Heian jidai*)¹⁰⁷. Viņa “hemingvejiskā”

¹⁰⁵ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. pp. 48.-49.

¹⁰⁶ Autora tulkojums. Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 49.

¹⁰⁷ 794-1185. Heian perioda galveno literāro pieminekļu, kā piemēram, *Leģenda par Gendži* (源氏物語, *Genji Monogatari* [1008]) un *Spilvenu grāmata* (枕草子, *Makura no Sōshi*) autore bija sievietes, kas nākušas no aristokrātu kārtām.

apsēstība vienmēr būt cik vien iespējams vīrišķīgam ir viens no galvenajiem motīviem, kas viņu pamudināja rakstīt filozofiskas dabas daiļdarbus, jo viņš, gluži vienkārši, uzskatīja, ka tas ir vīrišķīgi, un, kas vēl svarīgāk, nodalīja viņu no populārās sievišķās tradīcijas japāņu rakstnieku vidū. Ja šie pieņēmumi ir patiesi, tad viņa rakstīšanas stils ir attiecināms uz viņa slaveno masku. To pašu masku, ko viņš tik skrupulozi analizē novelē “Maskas atzīšanās”, t.i., patiesībā sievišķīga vīrieša vīrišķības masku, viņa mačo nostāju¹⁰⁸.

Homoseksualitātes tēmai Mišima pievēršas ne tikai grāmatā “Maskas atzīšanās”. Arī vēlākā novelē “Aizliegtās krāsas” (禁色, *Kinijiki* [1951, otrā daļa 1953]) rakstnieks atgriežas pie tās. Grāmatas nosaukums ir eifēmisms homoseksualitātei. Ar hieroglifu 色 (*iro*) parasti apzīmē krāsu, taču šajā gadījumā tam ir erotiska nozīme. Gluži tāpat kā “Maskas atzīšanās”, arī “Aizliegtās krāsas” tiek uzskatīta par daļēju rakstnieka autobiogrāfiju.

“Aizliegto krāsu” galvenais varonis Šunsuke, gluži kā “Maskas atzīšanās” Kočans un Mišima pats, prot tēlainā veidā novērtēt vīrišķīgu skaistumu. Taču galvenā atšķirība starp abām novelēm ir tāda, ka “Aizliegto krāsu” varoņi vairs neizcīna sevišķas iekšējās cīņas un neslēpj savu seksuālo orientāciju¹⁰⁹. Grāmatā tiek aprakstītas došanās uz specifiskiem geju bāriem, un nav noslēpums, ka savas dzīves laikā arī Mišima pats tos apmeklēja, kas, iespējams, bija galvenais iemesls, lai teju vai visa Japāna sāktu apspriest rakstnieka seksuālo orientāciju. Jukio Mišimas propagandētais ekstra-vīrišķais tēls bija briesmās. Mulsumu radīja arī fakts, ka cilvēks, par ko baumoja kā par Mišimas slepeno mīļāko, izrādījās homoseksuāls transvestīts.

Noveles rakstīšanas procesā Mišimas dzīve lielā mērā atspoguļoja “Aizliegto krāsu” galvenā varoņa dzīvesveidu. Kā izteicies viens no Mišimas literārajiem draugiem: “Mišima par vīriešiem zināja daudz vairāk kā mēs”. Tāpat kā Osamu Dadzajs, arī Jukio Mišima pasāka apmeklēt bārus prestižajā Ginzā. Vienā no geju bāriem viņš satika vien 17 gadus veco Akihiro Marujamu (丸山明宏, *Maruyama Akihiro* [1935-]), kas nupat kā bija sācis spožu karjeru geju bāros. Vēlāk viņš iestājās teātrī, kur arī kļuva par vislabāk zināmo sieviešu atveidotāju līdz pat šodienai, pieņemdamas sievišķīgāku skatuves vārdu Akihiro Miva (美輪明宏, *Miwa Akihiro*). Akihiro izrādās Mišimas mīļākais, par ko sāk baumot sabiedrība. Abi vīrieši redzēti, kopā dejojām, taču, vadoties pēc Akihiro versijas, romantiskas dēkas abiem neesot bijis, jo “Mišima

¹⁰⁸ Starrs, Roy. *Deadly Dialectics: Sex, Violence and Nihilism In the World of Yukio Mishima*. University of Hawaii Press. Honolulu. 1994. pp. 10.-11.

¹⁰⁹ Stokes, Henry Scott. *The Life and Death of Yukio Mishima*. Cooper Square Press. New York. 2000. pp. 102.-103.

nav atbildis Akihiro tipam”. Vēlāk Mišima par šāda rakstura iestādēm izteicies negatīvi, kas jau atkal radīja mulsumu sabiedrības galvās. Mišima piebilda, ka viņš neuzskata sievišķīgus vīriešus par pievilcīgiem esam (viņa ideāls ir izteikts mačo), un ka vairs uz geju bāriem viņš nedosies¹¹⁰. Taču kā izskaidrot Mišimas došanos uz Ņujorku 1964. gadā, lai apmeklētu līdzīga tipa iestādes? Kā izskaidrot viņa specifisko tieksmi pēc “baltā vīrieša” tuvības?¹¹¹ Kā izskaidrot Mišimas izteikumu par to, ka sievišķīgi vīrieši viņam nešķiet pievilcīgi, ja zināms, ka ar Akihiro viņi bijuši patiešām tuvi, vairākas reizes pieķerti kopā, un pat kopīgi filmējušies filmā, kur Akihiro atveido sievietes lomu? Filmēšanas aizkulisēs mēļots par to, ka filmas uzņemšanas laikā abi esot bijuši mīļākie. Mišima esot teicis Akihiro, ka viņam ir tikai viens trūkums – Akihiro nekad nespēs mīlēt Mišimu. Taču, neskatoties uz to, abi palikuši tuvi līdz pat Mišimas dzīves beigām¹¹².

Neskatoties uz sakritībām, baumām un pieņēmumiem, Jukio Mišima bija precējies. Pret sievu Mišima izturējies, pēc tālaika Japānas mērauklas, daudz labāk kā vairums vīriešu. Mišima sievu ņēma līdzī ceļojumos un komandējumos, tādā veidā apbraukājot visu pasauli, pavadīja uz teātra izrādēm un mākslas izstādēm, uzticēja viņai dažādu atbildīgu pienākumu izpildīšanu. Brīvā laika sievietei bija maz, taču par dzīves kvalitāti un mīlestības trūkumu no vīra puses sūdzēties viņa nekādi nevarēja¹¹³.

Par Jukio Mišimas personīgajām attiecībām var vien izteikt minējumus. Viņš uzskatāmi ataino darba pirmajā daļā pieminētās neskaidrības par homoseksualitāti Japānā. Lai gan Mišima nekad neapspriež par to plaši rakstīt, dzīvē viņš izvēlējās noklusēt un atklāti par to nerunāt. Reizē gan mīlošs vīrs, gan kaislīgs vīriešu pievilcības atzinējs un geju bāru apmeklētājs, Mišima savu masku bija piestiprinājis tik cieši, ka redzēt, kas patiesībā risinājās rakstnieka prātā, nav iespējams. Daudz melu, daudz baumu, daudz patiesības; taču kas patiesībā ir kas zināja vien Jukio Mišima pats. Un arī to nevar apgalvot ar pilnīgu pārliecību. Maska, ko rakstnieks uzvilka jau bērnībā, viņu nekad nepameta un aizvadīja arī tai saulē.

¹¹⁰ Stokes, Henry Scott. *The Life and Death of Yukio Mishima*. Cooper Square Press. New York. 2000. pp. 103.-104.

¹¹¹ Stokes, Henry Scott. Ibid. p. 136.

¹¹² “Closets Are for Clothes”. Japanzine. 2006. Sk. Internetā [30.03.2017.] <http://www.japanzine.jp/article/jz/998/closets-are-for-clothes>

¹¹³ Stokes, Henry Scott. Ibid. pp. 133.-134.

2.2.2. *Nihilisms un tradicionālas vērtības: Mišimas dzīves un literāro darbu vadmotīvi*

Mišimas iztēlē savijās lielākoties divas lietas – mīlestība un nāve. 1961. gadā Mišima publicē “Patriotismu” (憂国, *Yūkoku*), pirmo no vairākiem darbiem, kas godina 20. gs. 60. gadu jauno oficiēru ideālus. Mišimu fascinēja pēckara Japānas vīriešu ideālisms, un viņu brīvprātīgā vēlme upurēt savu dzīvību imperatora vārdā. “Patriotisma” galvenajam varonim leitnantam Takejamam viņa draugi, kas rīko sacelšanos pret valdību, neļauj protestā piedalīties tā iemesla dēļ, ka izdarīt demonstratīvu pašnāvību tikko precētam vīrietim neklātos, un tas būtu augstākajā mērā amorāli. Taču, būdams lojāls imperatora atbalstītājs, vīrietis atsakās pieņemt šo aizliegumu un vēlas pierādīt, ka ir ne mazāk gatavs mirt kā citi iesaistītie. Viņa nesen kā apprecētā sieva apzinās, kādu atbildību uzņēmusies, precēdama militāras kārtas cilvēku, tādēļ pat necenšas vīru apturēt. Kad vīrs ir izdarījis *seppuku* (切腹, *seppuku*)¹¹⁴, sieva pārgriež arī savu rīkli, tādā veidā pierādot savu uzticību.

Šīs pašnāvības Mišima necentās aprakstīt kā nožēlojamas un nosodāmas, gluži otrādi, Mišima tās glorificēja un uzskatīja, ka gan leitnants, gan viņa sieva tādā veidā sasnieguši augstāko laimes pakāpi, kāda vien iespējama.

Tieši pirms nāves precētais pāris nodevies erotiskai tuvībai. Abi mirst jauni un skaisti, joprojām iemīlējušies viens otrā, un pilnīgi pārliecināti savos uzskatos¹¹⁵.

Jau atkal pierādās Mišimas tieksme izcelt pāragru nāvi kā skaistu. Taču svarīgi piezīmēt, ka rakstnieks, tradicionālu vērtību cienītājs būdams, uzskatāmi uzsver *giri* par svarīgāku esam kā *ñindzō*. Leitnants Takejama izpilda savu pienākumu un pierāda uzticību imperatoram, tādā veidā simboliski atdodot savu *giri* parādu un izpildot savu pienākumu pret sabiedrību. To pašu dara arī sieva, dzēšot savu dzīvību. Sekojot sižetam, iespējams secināt, ka patiesa iemesla sievai izdarīt pašnāvību nebija. Taču tradicionālā japāņu un arī Mišimas izpratnē tas ir dižs solis. Jau atkal nākas uzsvērt, ka, lai pilnībā izprastu šo loģiku, ir jābūt audzinātam Japānas sabiedrībā, kur savas personīgas laimes sasniegšanas novietošana prioritāšu augšgalā ir tabu.

Mišimam bija nozīmīgi uzsvērt “Patriotisma” galvenā varoņa pašnāvības tradicionālo garu, izdarot tieši *seppuku*. Teorētiski būtu pieticis arī ar medikamentu pārdozēšanu vai lēcienu no kādas daudzstāvu ēkas jumta, taču tieši šis *seppuku* akts bija vairāk kā vienkārša pašnāvība.

¹¹⁴ Pašnāvības veids, iespējams, plašāk zināms kā *harakiri* (腹切, *harakiri*). Vēdera uzšķēršana ar dunci, kam seko dekapitācija, kas uzticēta tuvu stāvošai personai.

¹¹⁵ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. pp. 52.-53.

Takejama neizdarīja pašnāvību, jo būtu nodevis savu pavēlnieku vai vēlētos sekot tam nāvē. Viņš neizdarīja pašnāvību, lai atbrīvotos no saistībām. Tas pat nebija tik daudz protesta nolūkos, lai mudinātu valdību atgriezties pie vairāk tradicionālām vērtībām. Mišimas iecerētais atainojums bija mīlestības vadīta nāve; divu mīlnieku cildināšana, kas rezultējās visaugstākajā mirklī, kad mīlestība un nāve saplūst kopā un veido vienotu veselumu.

Abas pašnāvības tika izdarītas tradicionālā veidā. Takejama bija vīrs, kurš jebkurā brīdī bija gatavs krist imperatora vārdā. Viņa sieva – tradicionāla japāņu sieva, maiga un iecietīga, kas ne uz mirkli neatļāvās apšaubīt sava vīra lēmumu, un kam pietika drosmes ietriekt savā rīklē dunci. Šī ir tā Japāna, kas fascinēja Mišimu un veidoja viņa literāros un ideoloģiskos pamatus¹¹⁶.

Lai gan Jukio Mišimas ideoloģija sakņojas dziļi Japānas tradicionālajā pasaules skatījumā, izteiktais nihilisms viņa literārajos darbos attīstījies, Rietumu filozofu un rakstnieku iedvesmots. Par primāro iedvesmas avotu kalpojusi vācu filozofa Frīdriha Nīčes (*Friedrich Wilhelm Nietzsche* [1844-1900]) literatūra. Ironiskā kārtā aiz ultra-nacionālajiem un tradicionālajiem uzskatiem, ko pauda Jukio Mišimas maska, aiz tās patiesībā slēpās rietumniecisks domātājs. Vai vismaz moderns domātājs, jo Mišimas laikā nihilisms jau bija pasaules mēroga fenomens. Un patiešām – iespējams, ka daudzie pārspilējumi, pretstati, konflikti un nobīdes no normas Mišimas gan Japānas sabiedrības, gan Āzijas valstu kultūru atainojumā radušies, pateicoties tam, ka Mišima pats uz savu kultūru skatījies no rietumnieka skatupunkta. Mišima pats sevi nereti saucis par nihilistu, kā arī aprakstījis vismaz vienu no savām novelēm kā “nihilisma pētījumu”. To pašu atzinuši arī vairāki literatūras kritiķi, velkot paralēles starp nihilismu un Mišimas pārlikto aizraušanos ar nāvi, asins izliešanu, imperatora režīma slavināšanu kā arī jau daudzas reizes pieminēto ultra-nacionālismu¹¹⁷.

Jukio Mišimas nāve 1970. gadā arī bija augstā mērā nihilisma un fanātiska nacionālisma apogejs. Gluži kā noveles “Patriotisms” galvenais varonis leitnants Takejama, arī Mišima ar pāris biedriem burtiski ielauzās Japānas paš aizsardzības spēku (自衛隊, *Jieitai*. Plašāk zināms kā *JSDF (Japan Self-Defense Forces)*)¹¹⁸ galvenajā ofisā, no kurienes noturēja motivējošu runu par labu imperatora varas atjaunošanai un stabilizēšanai. Process bija paredzēts kā sacelšanās ar

¹¹⁶ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 53.

¹¹⁷ Starrs, Roy. *Deadly Dialectics: Sex, Violence and Nihilism In the World of Yukio Mishima*. University of Hawaii Press. 1994. pp. 7.-8.

¹¹⁸ Nejaukt ar armiju. Japānai nav savas armijas; paš aizsardzības spēki ir kas līdzīgs zemessardzei.

mērķi gāzt esošo valdību. Mišima netika uztverts nopietni, un karavīri, kas bija savākušies apkārt, rakstnieku vien izsmēja. To Mišimas gods un lepnums nespēja izturēt, un uzreiz pēc neveiksmes Mišima izdarīja *seppuku*.

Ņemot vērā rakstnieka uzskatus un ideālus, ko viņš turēja augstā godā, demonstratīvais veids, kādā tieši Mišima beidza savu dzīvi, nepārsteidz. Citādi nemaz nevarēja notikt. Taču, kas pārsteidz, ir tas, cik rūpīgi Mišima gatavojās savai nāvei. Viņš precīzi zināja, kurā dienā mirs, un, izņemot viņu pašu, par to zināja vēl pāris cilvēki. Šī iemesla dēļ viņa pēdējā darbā “Eņģeļa pagrimums” (天人五衰, *Tennin Gosui* [1971]) jaušama steiga un bezrūpība. Mišimam bija grūti koncentrēties un pilnībā atdoties rakstīšanai. Viņa prātu nodarbināja kas cits. Nāve. Par savu miršanas datumu Mišima izvēlējās dienu, kad žurnālā, kas ik mēnesi publicēja viņa noveles fragmentus, vajadzēja parādīties jaunai nodaļai. Kāda nezināma iemesla dēļ žurnāla redaktors zvanīja Mišimam un lūdza šomēnes publicēt grāmatas nodaļu par dienu agrāk. Mišima atteicās to darīt, savu izvēli pamatojot ar to, ka nodaļu viņš vēl nav pabeidzis. Tie bija meli. Nodaļu viņš pabeidza jau augustā, “vienā elpas vilcienā”. Taču viņam bija liktenīgi svarīgi, lai darbs tiktu pabeigts viņa miršanas dienā. Pēdējo lapu viņš datēja ar 25. novembri¹¹⁹.

2.2.3. “Kad tu satiec Budu, nogalini Budu!” un “Zelta templis” (金閣寺, *Kinkaku-ji* [1956])

Skaistums, skaistas lietas. Tagad tie ir mani nāvīgākie ienaidnieki.¹²⁰

Atriebība, iznīcināšana un savas varas izrādīšana pār visu skaisto ir vēl viens Mišimas sadistiski erotiskās dabas aspekts. Mišima sapņo par savas vājās būtības iznīcināšanu, vīrišķa skaistuma sasniegšanu, kā arī seksuālu saplūšanu ar tikpat perfektiem partneriem. Taču viņa neapstādināmā tieksme iznīcināt visu skaisto traucē šo fantāziju īstenošanai¹²¹.

¹¹⁹ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 64.

¹²⁰ Autora tulkojums. Citāts no Jukio Mišimas noveles “Zelta templis” (金閣寺, *Kinkaku-ji*. Shinchosha. Tokyo. 1956. Tulk. Morris, Ivan kā *The Temple of the Golden Pavillion*. Vintage Classics. London. 2001.)

¹²¹ Piven, Jerry. “Narcissistic Revenge and Suicide: The Case of Yukio Mishima, Part II”. In: *The Psychoanalytic Review*. Vol. 89., No. 1. Guilford Press. 2002. p. 49. Sk. Internetā [01.04.2017.] <http://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/prev.89.1.49.23402>

Lai labāk izprastu Mišimas pasaules uztveri, ir svarīgi piezīmēt, ka problēmas un konflikti, kas parādās viņa darbos, atkārtojas atkal un atkal. Mišima nemitīgi izmanto līdzīgus personāžus un to pārdzīvojumus, akcentu liekot uz to apsēstību ar nāvi, traģisku mīlestību, erotiska rakstura vardarbību, perversām un narcisisma pildītām fantāzijām. Attēlojot šīs tēmas, Mišima nepārprotami apraksta arī sevis paša pieredzi un uzskatus¹²².

Tāpat kā “Maskas atzīšanās” un “Aizliegtās krāsas”, arī “Zelta templis” (金閣寺, *Kinkaku-ji* [1956]) nav izņēmums. Grāmatas sižets balstīts uz patiesiem notikumiem. 1950. gadā kāds budistu mūks, kurš uz laiku bija apmeties templī, nakts aizsegā slaveno Kinkakudži templi (金閣寺, *Kinkaku-ji*)¹²³ nodedzina līdz pamatiem, pamatodams savu rīcību kā protestu pret budisma komercializāciju (templis bija kļuvis par populāru tūristu galamērķi). Ne izmeklēšanas rezultāti, ne cilvēki, kas mūku pazinuši, liecināja, ka viņam būtu kāds nopietns iemesls iznīcināt templi. Taču Mišima mūka personā atrada varoni grāmatas sižetam. Viņš rūpīgi studēja avīžu rakstus, izmeklēšanu rezultātus, un pat apmeklēja mūku cietumā. Rezultātā līdzība starp mūku un Mizoguči, galveno “Zelta tempļa” varoni, bija fenomenāla. Abus fascinēja savs neglītums, abi raustīja valodu, kas to runu padarīja grūti saprotamu. Mišimam doma par to, ka vēsturisku skaistuma pieminekli, kas spītīgi izturējis vairāku gadsimtu mijas un karus, spēj tik vienkārši iznīcināt tik neglīts un neizteiksmīgs cilvēks¹²⁴.

Balstoties uz šo incidentu, Mišima veido vienu no saviem sarežģītākajiem mīlas stāstiem. Galvenā grāmatas varoņa drudžainās fantāzijas par zelta templi, mīlestību un skaistumu tiek bagātīgi aprakstītas. Tukšums un zaudējuma sajūta caurvij noveli. Fanātiskas tieksmes un izlēmība ir krasā kontrastā ar nožēlojamā galvenā varoņa Mizoguči personību.

Stāsta uzbūve ir vienkārša, jo visa koncentrācija tiek veltīta tikai vienai darbībai – 500 gadu vecā tempļa nodedzināšanai. Taču Mišimas mērķis nebija attēlot vien mūka-psihopāta domu lidojumu; stāsts ir vairāk ka viendimensionāls. Mizoguči lielā mērā atgādina Jukio Mišimu pašu, un priekšplānā izvirza Mišimas komplekso viedokli par pēckara Japānas sabiedrību. Mizoguči stāsts ir izcils piemērs romantiķa nespējai justies iederīgam skarbajā sabiedrības realitātē; sabiedrībā, kur valda pēckara haoss un kur skaistumam nav vietas. Mizoguči un viņa

¹²² Piven, Jerry. “Phallic Narcissism, Anal Sadism, and Oral Discord: The Case of Yukio Mishima, Part I” In: *The Psychoanalytic Review*. Vol. 88., No. 6. Guilford Press. 2002. p. 771. Sk. Internetā [01.04.2017.] <http://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/prev.88.6.771.17713>

¹²³ Budistu templis Kioto, Japānā. Viens no svarīgākajiem un pazīstamākajiem tempļiem un arhitektūras pieminekļiem valstī. Burtiskā nozīme – “Zelta templis”.

¹²⁴ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. pp. 58.-59.

vienlaicīgais naidis un mīlestība pret templi ir perfekts simbols, ar ko tiek atainota pēckara Japāna¹²⁵.

Skaistuma eksistence ir galvenā problēma, kas liek satumst Mizoguči saprātam. Mūks pieņem, ka viņa sapratne par skaistuma konceptu ir atbildīga par viņa paša neglītumu. Tādā veidā viņa turpmākā rīcība – skaistuma pilnīga iznīcināšana, kļūst neizbēgama. Viņam jāiznīcina savs galvenais ienaidnieks. Kā skaistuma inkarnācija, templis ir jāiznīcina cilvēkam, kurš to dievina visvairāk¹²⁶.

Pirms liktenīgās nakts, kad mūks nolēmis templi nodedzināt, viņu pārņem šaubas, taču tad viņš pēkšņi atceras Kašivagi, sava mentora (kura nolūki arī ir apšaubāmi, zināmā mērā viņš Mizoguči pat kūdīja uz radikālām darbībām), kādreiz teiktos vārdus “Kad tu satiec Budu, nogalini Budu!”, un visas šaubas no viņa galvas izgaist. Realitātē templis nav ne tuvu tik skaists, kādu Mizoguči to iztēlojās bērnībā. Taču ir jau par vēlu; viņa apsēstība ar skaistumu ir pilnībā pārņēmusi viņa prātu. Lai atgūtu to tempļa neaprstāmo skaistumu, kāds mājo Mizoguči galvā, īstais templis viņam ir jāiznīcina. Salauzto sapņu un aizmirsto tradīciju pēckara Japānā perfekts skaistums varēja mājot vien cilvēku prātos un iztēlē, nevis pastāvēt realitātē.

“Zelta templis” zināmā mērā arī skaidro Jukio Mišimas pasaules uztveri. Izdarot savu pašnāvību, Mišima arī “nogalina Budu”. Mišima nogalina izturību, zinības un arī mākslu. Ironiskā kārtā “Zelta templis” beidzas ar Mizoguči vārdiem “Es vēlējos dzīvot.”¹²⁷ Veroties sarkanajās liesmās, kas aprij Zelta templi, Mizoguči nolemj, ka paveicis to, ko viņam vajadzēja paveikt, viņš turpinās dzīvi. Viņš to spēja. Jukio Mišima ne.

Nācijai tik nozīmīga objekta simboliska iznīcināšana, pat domas par kaitējuma izdarīšanu tam, kā arī reliģiska rakstura noziegums ir absolūts tabu japāņu uztverē. Kā jau iepriekš noskaidrots, tradīcijas, paražas un cieņas izrādīšana ir tas, uz kā balstās japāņu kultūra. To noliegšana, šajā gadījumā pat iznīcināšana, nav iedomājama. Sev neraksturīgā veidā, izceļot *ņindzō* kā svarīgāku par *giri*, Mišima aprakstīja depresijas pārņemtās pēckara Japānas iedzīvotāju slēptākās vēlmes un tumšākās domas. Iespējams, ka tieši tas Japānai arī bija vajadzīgs. Alternatīvs skats, kas liktu vēlreiz pārdomāt savas vērtības.

¹²⁵ Napier, Susan J. *Escape from the Wasteland: Romanticism and Realism In the Fiction of Mishima Yukio & Oe Kenzaburo*. Harvard University Press. London. 1995. pp. 109.-110.

¹²⁶ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 61.

¹²⁷ Napier, Susan J. *Ibid.* pp. 117.-118.

Noveles noslēgums – pilnīga tempļa nosvīlināšana līdz pamatiem – bija skaidrs jebkuram japānim vēl pirms grāmatas paņemšanas rokās. Lasītājs neizbēgami sevi asociē ar Mizoguči, pat neskatoties uz to, ka mūks veic amorālas un pilnībā sociāli nepieņemamas darbības. Lasītājs sevi ar mūku asociē pat brīdī, kad viņš piešķiļ uguni zelta templim, tādā veidā iznīcinot vienu no galvenajiem Japānas tradicionālajiem elementiem un arhitektūras pieminekļiem. “Zelta templis” ne vien izaicina lasītāju domāt pretrunā saviem morāles standartiem, bet pat līksmot brīdī, kad Mizoguči iznīcina templi. Mūks iznīcina galveno šķērsli ceļā uz laimi¹²⁸.

2.3. “Velnišķīgais” rakstnieks Džūņičirō Taņidzaki (1886-1965)

2.3.1. *Rakstnieka ceļš no rietumnieciskā glorificēšanas līdz tradicionālu vērtību atzīšanai*

Viens no pretrunīgākajiem tēliem japāņu literātu aprindās – Džūņičirō Taņidzaki – izceļas ne vien kā meistarīgs grafisku mālas ainu atveidotājs, bet arī ar japāņu rakstniekiem neraksturīgām svārstībām, proti, ne mazums cilvēku atzinuši, ka viņa rakstīto darbu stilistika mainījies ik pēc pāris gadiem. Līdzīga īpašība attiecināma uz Taņidzaki paša uzskatiem – karjeru iesācis kā visa tradicionālā skaudrs noliedzējs (kas klasificējams kā tabu, jo tādējādi rakstnieks augstākajā mērā noliedz nepieciešamību izpildīt savu *giri*), Taņidzaki mira kā Japānas tradicionālo vērtību simbols. Lai izskaidrotu šo fenomenu un to, kā tas ietekmējis viņa rakstītos darbus, ir nepieciešams detalizētāk apskatīt rakstnieka paustos uzskatus viņa literārās karjeras laikā.

Līdzīgi kā Osamu Dadzaja un Jukio Mišimas gadījumā, arī Džūņičirō Taņidzaki bērnība atstāja nenoliedzamu iespaidu uz viņa literatūru. Taņidzaki vectēvs, ietekmīgs uzņēmējs, bija atklāts feminists, un izteiktu mīlestību izrādīja vien savām sievietēm dzimuma atvasēm. Vēl neraksturīgāka iezīme bija vectēva reliģija, t.i., viņš bija kristietis. Vēlāk, jau kļuvis par atzītu rakstnieku, Taņidzaki atzīs, ka viņa fanātiskā kāre pēc sievietēm un visa rietumnieciskā nākusi tieši no viņa vectēva¹²⁹.

Taņidzaki neinteresēja vīrieši un to dzīves peripetijas. Pat sarunu laikā ar citiem vīriešiem, viņa sejā iezagās līksme vien brīžos, kad telpā parādījās kāda sieviete. Rakstnieks atzinis, ka

¹²⁸ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 59.

¹²⁹ Ito, Ken. *Visions of Desire: Tanizaki's Fictional Worlds*. Stanford University Press. Stanford. 1991. pp. 11.-13.

laikā, ko pavadījis, dzīvodams Kioto, nav saticis nevienu vīriešu dzimuma pārstāvi, ko varētu saukt par draugu. Likumsakarīgi, viņa literatūra balstīta uz, galvenokārt, sieviešu tēliem, ko iedvesmojušas sievietes, ko rakstnieks pazinis personīgi¹³⁰. Lielu ietekmi gan uz Taņidzaki sieviešu uztveri, gan viņa literatūru atstājusi arī viņa māte. Taņidzaki izteicies, ka detalizēti māti neatceras, taču atceras sajūtas, kādas viņu pārņēmušas, sievieti redzot. Viņam licies, ka viņš skatās nevis uz cilvēku, kas sastāv no miesas un asinīm, bet gan kādu dievišķu būtņi, kam piemīt īpaša aura. Savu māti viņš raksturo kā ideāla skaistuma konceptu¹³¹. Rakstnieka mātes vienreizīgo skaistumu, domājams, apliecina arī tas, ka viņa pat tikusi attēlota *ukiyo-e* (浮世絵, *ukiyo-e*)¹³² zīmējumos.

Sieviešu pielūgsmē un to nesaudzīga izturēšanās pret vīriešiem ir bieži sastopams motīvs Taņidzaki darbos; jau pašā rakstnieka literārās karjeras sākumā sadomazohisms ir viena no noteicošajām tēmām viņa literatūrā. Viņu un viņa stāstu varoņus uzrunā Eiropas sieviešu, kas iztiku pelna, sniedzot seksuāla rakstura pakalpojumus, tieksme dominēt pār saviem klientiem. Japānā ko tādu sastapt nebija iespējams, tā, kā, pirmkārt, japāņu sievietes nekad nav izrādījušas noslieci uz savas varas izrādīšanu pār vīriešiem, un, otrkārt, Japānā kas tāds bija stingrs tabu. Taņidzaki vairākkārt izteicies, ka nožēlo, ka dzimis un dzīvojis tālaika Japānā. Proti, Tokugavas periodā, viņa paša vārdiem, “nedaudz savdabīgās” noslieces apmierināt būtu bijis daudz vieglāk¹³³.

Pieņēmu, ka Tokugavas periodā Taņidzaki būtu juties komfortablāk, apliecina arī fakts, ka viņa pirmā komerciālā sasnieguma “Tetovētājs” (刺青, *Shisei* [1910]) darbība risinās Tokugavas periodā. Pretstatā citiem tālaika rakstniekiem, Taņidzaki vēlējās atgriezties pagātnē nevis tādēļ, ka viņam trūktu iztēles vai viņš vēlētos senāku laiku elementus inkorporēt modernajā literatūrā; gluži vienkārši rakstniekam šķita, ka laiks pirms Meidži perioda sniedz lielāku iztēles brīvību, un tai laikā dzīve šķita daudz krāsaināka un daudzveidīgāka kā pelēcīgajā Meidži periodā¹³⁴.

¹³⁰ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 3.

¹³¹ Ito, Ken. *Visions of Desire: Tanizaki's Fictional Worlds*. Stanford University Press. Stanford. 1991. pp. 16.-19.

¹³² Vizuālās mākslas veids, kas savu zenītu piedzīvoja Tokugavas periodā. Gravīras, ko veido, atstājot nospiedumu ar nokrāsota koka klucīšu palīdzību.

¹³³ Keene, Donald. *Ibid.* p. 8.

¹³⁴ *Ibid.* p. 7.

Rakstnieka vārdu krājums un zināšanas par laika periodu pirms modernā bija fenomenālas. Detaļas viņš aprakstīja tik specifiski, ka spēja pārliecināt pat pieredzējušus vēsturniekus, un viņa uzdevums bija teju vai izglītēt lasītājus¹³⁵, un bija maz nozīmes, vai viņa minētie fakti bija balstīti uz patiesiem notikumiem vai izdomāti. Un tieši tā bija galvenā iezīme, kas viņu atšķīra no citiem laikabiedriem – viņš ticēja, ka primārais literatūrā ir iztēles bagātība¹³⁶. Būdams nepārliecināms beletristikas piekritējs, Taņidzaki priekšplānā neizvirzīja par salīdzinoši nesen populāru kļuvušo pirmās personas rakstīšanas stilu; viņa primārais uzdevums bija uzburt ainas, kas robežojas ar sirrealitāti. Taņidzaki uzskatīja, ka rakstnieks nav tiesīgs publicēt vairāk kā vienu autobiogrāfisku noveli, kas atklātu viņa paša izjūtu pasauli¹³⁷.

Savas literārās karjeras sākumā Taņidzaki dievināja visu rietumniecisko, par ko nereti saņēma pārmetumus no lasītāju un kritiķu puses. 1915. gadā rakstnieks apprecējās, taču drīz sāka neieredzēt savu sievu, jo tā bijusi pārlietu "japāniska". Viņš atzina, ka laulība bijusi kļūda, un pēc pāris gadiem publicēja pāris darbu, kā centrālā tēma iekļāvusi sižetu par to, kā vīrs nogalina savu sievu. Tieši šis laika periods iezīmē Taņidzaki fanātiskās aizraušānās ar Rietumiem sākumu. Viņš asi noliedza tradicionālās vērtības, apgalvoja, ka nejūt garīgu piepildījumu, atrazdamies blakus japāņiem, uzsvēra Rietumu mākslas pārsvaru pār pašmāju mākslu, arī savos literārajos darbos jūsmoja par sievietēm, kas neatgādina japānietes¹³⁸.

Revolucionārie uzskati (tai skaitā izteikums par to, ka mākslas jomā Japānā neko sasniegt nav iespējams, jo valstij ir nepieciešami vien politiķi un militārās sfēras darbinieki), piedauzīgu mīlas ainu un tabu tēmu atainošana literatūrā, kā arī izaicinošais un savdabīgais rakstīšanas stils ap Taņidzaki radīja neviennozīmīgu auru, un rakstnieks tika dēvēts par "velnišķīgu"¹³⁹. Šis tituls rakstnieku nepameta līdz viņa dzīves beigām; pat tad, kad viņš gan savu domāšanu, gan rakstīšanas veidu bija pilnībā izmainījis.

¹³⁵ Gatten, Aileen. "What's So Classical About Tanizaki's Neoclassical Fiction? The Influence of Heian Narrative On Tanizaki's *Shōshō Shigemoto no Haha*". In: *The Grand Old Man and the Great Tradition: Essays On Tanizaki Jun'ichirō In Honor of Adriana Boscaro*. University of Michigan. Ann Arbor. 2009. p. 53.

¹³⁶ Ito, Ken. *Visions of Desire: Tanizaki's Fictional Worlds*. Stanford University Press. Stanford. 1991. p. 2.

¹³⁷ Petersen, Boardman Gwenn. *The Moon In the Water: Understanding Tanizaki, Kawabata, and Mishima*. University of Hawaii Press. Honolulu. 1979. p. 12.

¹³⁸ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. pp. 8.-9.

¹³⁹ Ibid. pp. 10.-15.

Būtiskas izmaiņas rakstnieka dzīvē ieviesa 1923. gada Tokijas zemestrīce, kā rezultātā Taņidzaki pārvācās dzīvot uz Kioto. Kansai reģiona (關西地方, *Kansai chihō*)¹⁴⁰ tradicionālā gaisotne rakstnieku ietekmēja tik ļoti, ka viņš nolēma Tokijā vairs neatgriezties, un soli pa solim pievērsās tradicionālām vērtībām, palēnām aizmirstot par savu apmātību ar visu rietumniecisko. Joprojām rakstīdams par tādām tabu tēmām kā sieviešu dominanci pār vīriešiem, sadomazohismu, un detalizēti aprakstot mīlestības ainas, Taņidzaki arvien vairāk sāka uzsvērt japānisko, nevis rietumniecisko. Iemantojis kritiķu cieņu, Taņidzaki no velnišķīga rakstnieka kļuva par galveno runasvīru, kas popularizēja tradicionālas Japānas vērtības un tās kultūru¹⁴¹.

Taņidzaki nerakstīja ar mērķi lasītājiem izkratīt sirdi vai vēstīt par saviem personīgajiem uzskatiem. Tie nav ne filozofiski, ne politiski. Taču tos ir darinājis neatkārtojams mākslinieks un vārda meistars. Taņidzaki nav rakstnieks, pie kā vērsties pēc padoma; viņš nav arī no tiem, kas atspoguļo modernās sabiedrības ļaunumu. Taču jebkuram, kas meklē īpašu literāru baudījumu un mūžīgo cilvēka dzīves problēmu atainojumu, vien ar grūtībām izdotos atrast rakstnieku, kas pārāks par Džuņičirō Taņidzaki¹⁴².

2.3.2. *Komunikācijas trūkuma atainojums romānā “Atslēga” (鍵, Kagi [1956])*

“Atslēga” nebūt nav vienīgais Taņidzaki darbs, kā mērķis ar meistarīgi slēpta simbolisma palīdzību ir izteikt savas pārdomas par Japānas sabiedrību un tās vērtībām, taču šī novele izceļas ar to, ka tajā izmantotie simboli ir, vadoties pēc tradicionāliem uzskatiem, ekstrēmi. Japāņu literatūrā atrast darbu, kur intīmas detaļas atainotas tik konkrēti un grafiski, ir grūti.

Šī grāmata ir viens no rakstnieka pēdējiem darbiem, un viņa literārās karjeras nogali iezīmē tendence rakstīt arvien mazāk un mazāk; kopš iepriekšējās grāmatas izdošanas bija pagājuši 7 gadi. Cita iezīme, kas raksturo Taņidzaki rakstīšanas stilu šajā laika periodā – kļuva teju vai neiespējami atšķirt realitāti no izdomas viņa darbos. Robeža starp tām zuda, un abi jēdzieni saplūda vienā, mulsumā atstājot ne vienu vien literatūras kritiķi.

Taņidzaki daudzējādā ziņā lasītājam atgādina par japāņu klasisko literatūru, un arī viņa rakstīšanas stils, kā arī lietas, par ko viņš rakstīja, nav attāli no klasiskās japāņu literatūras.

¹⁴⁰ Otrs apdzīvotākais reģions Japānā. Iekļauj tādas vēsturiski nozīmīgas pilsētas kā Kioto, Osaka un Kobe. Salīdzinot ar Tokiju, kas strauji attīstījās, tiecoties Rietumu virzienā, Kansai reģions pieturējās pie tradicionālām vērtībām.

¹⁴¹ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 15.

¹⁴² Ibid. p. 21.

Galvenokārt izceļams erotisms teju vai visos Taņidzaki darbos¹⁴³, un arī viņa novele “Atslēga” nav izņēmums.

Veids, kādā novele rakstīta, ir ļoti neparasts. Stāstu veido divas – sievas un vīra – dienasgrāmatas. Stāstījums tiek eleganti pasniegts, pievienojot devu ironijas, jo patiesībā gan sieva, gan vīrs zina, ka paslepus abi lasa viens otra dienasgrāmatas, taču to viens otram neatklāj¹⁴⁴, kas, savukārt, kļūst par “Atslēgas” galveno motīvu. Sižetam attīstoties, abi tomēr saprot, ka partneris slepeni lasa to noslēpumus, un tomēr turpina tēlot, it kā to neapzinātos.

Dienasgrāmatu saturs ir tas, kas “Atslēgu” padarīja skandalozu un, vārda tiešā nozīmē, tabu, jo grāmata tikai aizliegta vairākās ar izglītību saistītās iestādēs. Vairumam japāņu “Atslēga” šķita (un daudziem joprojām šķiet) amorāla, neķītra un piedauzīga lasāmviela. Galvenokārt tādēļ, ka Japānā starp erotiku un pornogrāfiju tiek likta vienādības zīme, un pat vārdnīcās atrodamais vārds *eroi* (エロイ, *eroi*), kas aizgūts no angļu valodas, un ar ko apzīmē erotiku un kaisli, tulkots kā “netīrs” un “piedauzīgs”¹⁴⁵.

“Atslēgas” centrālā tēma ir 55 gadu veca profesora un viņa 47 gadu vecās sievas seksuālā iekāre un tās apraksts, kā arī vīra vājpaprātīgā tieksme piepildīt visas viņa seksuālās fantāzijas, kamēr viņš fiziski uz to ir spējīgs. Seko krasa veselības pasliktināšanās, taču vīrietis ir tā aizrāvies, ka atsakās apstāties¹⁴⁶, jo viņa dzīve ir kļuvusi tik tukša, ka tas ir vienīgais, kas viņu uztur pie dzīvības. Laulāto attiecības turpina virzīties neizbēgamas iznīcības virzienā, par kā kulmināciju kļūst vīra nāve.

Grāmatas galvenais varonis krīt arvien dziļāk iznīcības spirālē, jo kļūst atkarīgs gan pats no savas iekāres, gan no sevis paša iedvesmotās un augošās sievas seksuālās dziņas, kas izrādās daudz spēcīgāka par viņa paša. No Japānai raksturīgās tradicionālās un kautrīgās sievas, sievietē pārvēršas par iznīcinošu spēku, kā pirmais un galvenais upuris ir pašas vīrs¹⁴⁷. Rezultātā parādās jau zināmā Taņidzaki literāro darbu iezīme – sieva neizbēgami dominē pār savu vīru, un patiesībā fiziska iekāre ir tikai instruments, ar kā palīdzību tas tiek panākts. Sižetam attīstoties, dienasgrāmatas kļūst par laulātā pāra galveno un vienīgo komunikācijas līdzekli. Pasaulē, kurā

¹⁴³ Kristeva, Tzvetana. “Another Key to Tanizaki’s Eroticism”. In: *The Grand Old Man and the Great Tradition: Essays On Tanizaki Jun’ichirō In Honor of Adriana Boscaro*. University of Michigan. Ann Arbor. 2009. p. 71.

¹⁴⁴ Keene, Donald. *Five Modern Japanese Novelists*. Columbia University Press. New York. 2003. p. 20.

¹⁴⁵ Kristeva, Tzvetana. Ibid. p. 72.

¹⁴⁶ Keene, Donald. Ibid. p. 20.

¹⁴⁷ Kristeva, Tzvetana. Ibid. p. 75.

pāris dzīvo nav prieka. Viņu dzīve balstīta vien uz ilūzijām un primitīvu seksuāla baudījuma meklēšanu, ko pierāda pēdējais vīra izdarītais ieraksts viņa dienasgrāmatā. Viņš raksta:

Esmu visā pilnībā pārvērties par dzīvnieku, kas atdzīvojas tikai nakts stundās, par dzīvnieku, kam nepiemīt nekādas citas īpašības, atskaitot spēju kopoties ar mātīti.¹⁴⁸

“Atslēga” ne vien modina lasītāju slēptākās fantāzijas, un bagātīgi attēlo vienu no Japānas galvenajām tabu tēmām – mīlestību un iekāri; tā arī precīzi ataino vairākas aktuālas problēmas japāņu ģimeņu dzīvēs, kas apskatītas bakalaura darba pirmajā daļā. Pirmkārt, Taņidzaki norāda uz komunikācijas trūkumu, proti, precētais pāris viens otram neatklāj savas patiesās jūtas. Vīrs ir seksuāli ieinteresēts sievietē, taču tas nepalīdz laulības dzīvē, jo sieva pie vīra izgājusi, jo apprecēties bija viņas *giri*, nevis personīgā vēlme.

Iespējams, ka tieši tādēļ “Atslēga” Japānā nekad nav tikusi uzverta pozitīvi un grāmata pati kļuvusi par tabu. Ne tādēļ, ka Taņidzaki atklāti rakstītu par mīlestību un tās izpausmēm, bet gan tādēļ, ka tā brutāli godīgā un atklātā veidā norāda uz Japānas sabiedrības trūkumiem. Izmantojot alegorijas un radikālus izteiksmes līdzekļus, Džuņičirō Taņidzaki norāda uz acīmredzamo un neizbēgamo. Problēma tajā, ka ne visi vēlas atzīt savus trūkumus.

¹⁴⁸ 谷崎潤一郎 (Tanizaki Jun'ichirō). 鍵 (*Kagi*). Chuokoron Shinsha. Tokyo. 1956. Tulk. Ilze Paegle kā “Atslēga”. Atēna. Rīga. 2007. p. 113.

SECINĀJUMI

Darba gaitā apskatītos literatūras avotus un Japānas sabiedrības uzskatus izvērtējot, secināms, ka Japānas sabiedrība balstās uz savstarpēju cieņu, uzticību un atbildību. Savu personīgo vēlmju upurēšana sabiedrības labā tiek uzskatīta par tikumības augstāko pakāpi, ko skaidro vēsturiski galvenais konflikts Japānas sabiedrībā – *giri* pret *ñindžō*, jeb sociālā atbildība pret indivīda personīgajām interesēm. Savu vēlmju apspiešana un grūtību izciešana ir godājama rīcība, kas Japānā vienmēr tikusi glorificēta. Rīkošanās pēc sava prāta un nerēķināšanās ar apkārtējo labklājību, turpretī, tiek asociēta ar narcisismu, nosodīta kā bezatbildīga un nepiedodama, kas, savukārt, to padara par tabu.

Uz Japānas sabiedrību un japāņu savstarpējo komunikāciju attiecināmi tādi termini kā kolektīvisms, grupas psiholoģija un kauna kultūra, kā saknes arī meklējamas iepriekšminētajā *giri* pret *ñindžō* konfliktā. Viens no galvenajiem japāņu dzīves mērķiem ir tikt atzītam sabiedrības acīs un kļūt par tās neiztrūkstošu daļu, turpretī augstākais pazemojums, ko japānis var piedzīvot, ir publiska kaunināšana, kas bieži vien noved pie radikāliem risinājumiem, un ir cieši saistīts ar augsto pašnāvību skaitu Japānā.

Tieši pašnāvība un sabiedrības attieksme pret tās izdarīšanu bija viens no galvenajiem tematiem, ko autors vēlējās apskatīt un izcelt darba ietvaros, jo ikgadējais izdarīto pašnāvību skaits Japānā ir šausminoši augsts, kā arī divi no trim darba otrajā daļā apskatītajiem rakstniekiem gan akcentējuši pašnāvību kā centrālo problēmu vairākos savos literārajos sniegumos, gan paši savu dzīvi beiguši šādā veidā. Japāna ir valsts, kurā pašnāvība vēsturiski tikusi uzskatīta par atzīstamu rīcību, ko kultivējuši gan nelaimīgi mīlnieki, gan samuraji, gan kamikadzes (神風, *kamikaze*)¹⁴⁹, gan neskaitāmi māksliniecisko sfēru pārstāvji. Apkopojot vairākus literatūras avotus un laikabiedru liecības, secināms, ka pašnāvība Japānā tai pat laikā vienmēr bijis stingrs tabu, jo tas bijis veids, kā izbēgt no saistībām, kalpošanas savam saimniekam un sabiedrības kopumā. Pašnāvības izdarīšana ir ekstrēms *ñindžō* piemērs, par ko runā gan kā par amorālu, gan romantisku. Par apliecinājumu tam uzskatāmi kalpo Osamu Dadzajs un viņa “Necilvēks”.

Japānas modernās literatūras pārstāvji *ñindžō* izceļ kā svarīgāku par *giri* esam, un vairums modernās literatūras darbu rakstīti pirmās personas stāstījumā, kas ir tieši moderno rakstnieku novitāte; līdz tam šādā stilā rakstīts netika. Modernās daiļliteratūras darbos galvenais konflikts ir indivīda iekļaušanās vai, tieši otrādi, nespēja iekļauties sabiedrībā un to personīgie pārdzīvojumi.

¹⁴⁹ Japāņu piloti-pašnāvnieki Otrā pasaules kara laikā.

Analizējot Japānas sabiedrības uzskatus par autora izvēlētajām tabu tēmām un tos pielīdzinot moderno japāņu rakstnieku pašu uzskatiem, viņu dzīves gājumam, kā arī viņu literārajiem darbiem, autora izvirzītā hipotēze apstiprinās. Realitātē eksistējošā Japānas sabiedrība un tās uzskati, un Japānas modernā daiļliteratūra ir divas paralēlas pasaules, kas savā starpā praktiski nesaskaras. Stingrie morāles likumi neattiecas uz daiļliteratūras pasauli. Rakstnieki daudz un plaši apraksta lietas, par ko ikdienā cilvēki runāt izvairās. Visuzskatāmākais piemērs ir mīlestība; ja realitātē cilvēki kautrējas izrādīt mīlestības apliecinājumus, par mīlestību savā starpā nerunā, un neuzskata to par prioritāti attiecībās, modernajā japāņu literatūrā mīlestība ir centrālā vadlīnija vairumā literāro darbu. Tāpat tiek grafiski attēlotas mīlas ainas, un, izmantojot iztēles bagātību un neordinārus izteiksmes līdzekļus, rakstnieki apraksta cilvēku slēptākās fantāzijas, kas, autoraprāt, ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ analizētā literatūra Japānā vienmēr tikusi uztverta pretrunīgi.

Svarīgs tabu temats, kam autors vēlējies pievērst uzmanību, ir homoseksualitāte un tās maldīgais atainojums Japānas medijos. Neprecīzie homoseksualitātes skaidrojumi un definīcijas ir galvenais iemesls, kas to padara par tabu japāņu komunikācijā. Cilvēki nevēlas atklāt savu seksualitāti, jo baidās, ka sabiedrība viņu skaidrojumu uztvers nepareizi un asociēs ar lietām, kas uz konkrēto indivīdu neattiecas. Homoseksualitāte, gluži kā mīlestība, egocentrisms un pašnāvības izdarīšana, tiek aprakstīta japāņu modernajā literatūrā, tieši tādēļ autors izvēlējies darbā analizēt arī Jukio Mišimas daiļradi, ņemot vērā, ka rakstnieka persona iemieso visus no uzskaitītajiem tabu.

Aprakstot dažādus tematus, par ko vairums izvēlas noklusēt, rakstnieki centušies paust arī savu personīgo viedokli, un vairums literatūras pētnieku atzinuši, ka Osamu Dadzaja un Jukio Mišimas darbi ir klasificējami kā autobiogrāfiski. Tas ir galvenais iemesls, kādēļ autors izvēlējies analizēt tieši šos rakstniekus – ne vien viņu literārie darbi atspoguļo dažādas “aizliegtas” tēmas; arī viņu pašu dzīve un paustie uzskati ir pretrunīgi un lielā mērā vērtējami kā tabu.

Lai gan japāņu modernā literatūra precīzi neataino un nedefinē Japānas sabiedrību, tā tomēr dod ieskatu japāņu raksturā un pasaules redzējumā. Autobiogrāfiskos darbos atklājas tas, kas paslīd garām nepamanīts realitātē, un daiļliteratūras darbos nereti atklājas japāņu slēptākās fantāzijas. Māksliniecisko sfēru pārstāvjiem, it sevišķi rakstniekiem, ir iespēja izpaust savu patieso viedokli un runāt par lietām, par ko ikdienā nerunā, un par to netikt sabiedrības nosodītiem. Realitātē šāda situācija nav iedomājama.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti:

1. 太宰治 (**Dazai Osamu**). 人間失格 (*Ningen Shikkaku*). Chikuma Shobo. Tokyo. 1948.
Tulk. Keene, Donald kā *No Longer Human*. New Directions Publishing. New York. 1973.
2. 三島由紀夫 (**Mishima Yukio**). 仮面の告白 (*Kamen no Kokuhaku*). Kawade Shobo
Shinsha. Tokyo. 1949. Tulk. Weatherby, Meredith kā *Confessions of a Mask*. New
Directions Publishing. New York. 1958.
3. 三島由紀夫 (**Mishima Yukio**). 禁色 (*Kinijiki*). Shinchosha. Tokyo. 1951.-1953. Tulk.
Marks, Alfred H. kā *Forbidden Colors*. Penguin. London. 2008.
4. 三島由紀夫 (**Mishima Yukio**). 金閣寺, (Kinkaku-ji). Shinchosha. Tokyo. 1956. Tulk.
Morris, Ivan kā *The Temple of the Golden Pavilion*. Vintage Classics. London. 2001.
5. 三島由紀夫 (**Mishima Yukio**). 憂国 (Yūkoku). Shinchosha. Tokyo. 1961. Tulk. Sargent,
Geoffrey W. kā *Patriotism*. New Directions Publishing. New York. 1995.
6. 谷崎 潤一郎 (**Tanizaki Jun'ichirō**). 鍵 (*Kagi*). Shinchosha. Tokyo. 1956. Tulk. Ilze
Paegle kā "Atslēga". Atēna. Rīga. 2007.

Zinātniskā literatūra:

1. **Barnlund, Dean. C.** *Public and Private Self in Japan and the United States*. The Simul
Press. Tokyo. 1975. pp. 26.-35.
2. **Benedict, Ruth.** *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*.
Houghton Mifflin. Boston. 1946. pp. 2.-224.
3. **Bernstein, Gail Lee.** *Recreating Japanese Women, 1600-1945*. University of California
Press. London. 1991. p. 38.
4. **Brudnoy, David.** "The Immutable Despair of Dazai Osamu". In: *Monumenta Nipponica*.
Vol. 23., No. ¾. Sophia University. Tokyo. 1968. p. 457.
5. **Dynes, Wayne R., Donaldson, Stephen.** *Asian Homosexuality*. Garland Publishing. New
York. 1992. p. xiv
6. **Gatten, Aileen.** "What's So Classical About Tanizaki's Neoclassical Fiction? The
Influence of Heian Narrative On Tanizaki's *Shōshō Shigemoto no Haha*". In: *The Grand
Old Man and the Great Tradition: Essays On Tanizaki Jun'ichirō In Honor of Adriana
Boscaro*. University of Michigan. Ann Arbor. 2009. p. 53.

7. **Iga, Mamoru.** *The Thorn In the Chrysanthemum: Suicide and Economic Success In Modern Japan.* University of California Press. Berkeley. 1986. pp. 6.-22.
8. **Yoshida, Akiko.** “No Chance for Romance: Corporate Culture, Gendered Work, and Increased Singlehood In Japan”. 2011. pp. 218.-219. Sk. Internetā [23.03.2017.]
<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/cj.2011.23.issue-2/cj.2011.011/cj.2011.011.pdf>
9. **Ito, Ken.** *Visions of Desire: Tanizaki’s Fictional Worlds.* Stanford University Press. Stanford. 1991. pp. 2.-19.
10. **Keene, Donald.** *Five Modern Japanese Novelists.* Columbia University Press. New York. 2003. pp. 3.-64.
11. **Kristeva, Tzvetana.** “Another Key to Tanizaki’s Eroticism”. In: *The Grand Old Man and the Great Tradition: Essays On Tanizaki Jun’ichirō In Honor of Adriana Boscaro.* University of Michigan. Ann Arbor. 2009. pp. 71.-75.
12. **Kristof, Nicholas D.** “Main Street, Japan: For Better or for Worse; Who Needs Love! In Japan, Many Couples Don’t”. New York Times. 1996. Sk. Internetā [24.03.2017.]
<http://www.nytimes.com/1996/02/11/world/main-street-japan-for-better-for-worse-who-needs-love-japan-many-couples-don-t.html>
13. **Lebra, Sugiyama Takie.** *Japanese Women: Constraint and Fulfillment.* University of Hawaii Press. Honolulu. 1984. p. ix.-x.
14. **Lyons, Phillis I.** *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations.* Stanford University Press. Stanford. 1985. pp. 25.-40.
15. **McLelland, Mark J.** “Constructing the “Modern Couple” In Occupied Japan”. In: *Intersections: Gender and Sexuality In Asia and the Pacific.* Murdoch University. Perth. 2010. § 24.-25. Sk. Internetā [24.03.2017.]
<http://intersections.anu.edu.au/issue23/mcllelland.htm#n68>
16. **McLelland, Mark J.** “Kissing Is a Symbol of Democracy!” Dating, Democracy, and Romance In Occupied Japan, 1945-1952”. University of Wollongong. Wollongong. 2010.
17. **McLelland, Mark J.** “Male Homosexuality and Popular Culture In Modern Japan”. In: *Intersections: Gender, History and Culture In the Asian Context.* Issue 3. Murdoch University. Perth. 2000. § 8.-26.
18. **McLelland, Mark J.** *Male Homosexuality In Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities.* Curzon Press. Richmond. 2000. pp. 2.-11.

19. **McLelland, Mark J.** *Queer Japan from the Pacific War to the Internet Age*. Rowman & Littlefield Publishers. New York. 2005. pp. 16.-21.
20. **Nakane, Chie.** *Japanese Society*. University of California Press. Berkeley. 1970. pp. 3.-11.
21. **Napier, Susan J.** *Escape from the Wasteland: Romanticism and Realism In the Fiction of Mishima Yukio & Oe Kenzaburo*. Harvard University Press. London. 1995. pp. 109.-118.
22. **Petersen, Boardman Gwenn.** *The Moon In the Water: Understanding Tanizaki, Kawabata, and Mishima*. University of Hawaii Press. Honolulu. 1979. p. 12.
23. **Piven, Jerry.** “Narcissistic Revenge and Suicide: The Case of Yukio Mishima, Part II”. In: *The Psychoanalytic Review*. Vol. 89., No. 1. Guilford Press. 2002. p. 49. Sk. Internetā [01.04.2017.] <http://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/prev.89.1.49.23402>
24. **Piven, Jerry.** “Phallic Narcissism, Anal Sadism, and Oral Discord: The Case of Yukio Mishima, Part I” In: *The Psychoanalytic Review*. Vol. 88., No. 6. Guilford Press. 2002. p. 771. Sk. Internetā [01.04.2017.] <http://guilfordjournals.com/doi/pdf/10.1521/prev.88.6.771.17713>
25. **Robertson, Jennifer.** *Takarazuka: Sexual Politics and Popular Culture In Modern Japan*. University of California Press. Berkeley. 1998. pp. 38.-55.
26. **Seki, Kiyohide.** “The Circle of On, Giri, and Ninjo: Sociologist’s Point of View”. Hokkaido University. Sapporo. 1971. pp. 101.-108. Sk. Internetā [23.03.2017.] <http://hdl.handle.net/2115/33354>
27. **Smith, Robert J.** *Japanese Society: Tradition, Self and the Social Order*. Cambridge University Press. London. 1983. pp. 29.-72.
28. **Starrs, Roy.** *Deadly Dialectics: Sex, Violence and Nihilism In the World of Yukio Mishima*. University of Hawaii Press. 1994. pp. 7.-11.
29. **West, Mark D.** *Law In Everyday Japan: Sex, Sumo, Suicide, and Statutes*. The University of Chicago Press. Chicago. 2005. pp. 216.-221.
30. **West, Mark D.** *Lovesick Japan: Sex, Marriage, Romance, Law*. Cornell University Press. Ithaca. 2011. pp. 28.-37.
31. **Wolfe, Alan Stephen.** *Suicidal Narrative In Modern Japan: The Case of Dazai Osamu*. Princeton University Press. Princeton. 1990. pp. 4.-12.
32. 佐古純一郎 (**Sako Jun’Ichiro**). 治太宰におけるデカダンスの倫理 (*Dazai Osamu ni okeru dekadansu no rinri*). Gendai-bungeisha. Tokyo. 1958. pp. 211.-212.

Uzziņu literatūra:

1. **Creighton, Millie R.** ““Sweet Love” and Woman’s Place: Valentine’s Day, Japan Style”. In: *Journal of Popular Culture*. Popular Culture Association. Bowling Green. 1993.
2. **Hawkins, Joseph R.** “Japan’s Journey Into Homophobia”. In: *The Gay & Lesbian Review Worldwide*. The Gay & Lesbian Review Worldwide. Boston. 2000. Sk. Internetā [24.04.2017.] <https://www.thefreelibrary.com/Japan%27s+Journey+into+Homophobia.-a077712305>
3. **Hirano, Kyoko.** *Mr. Smith Goes to Tokyo: Japanese Cinema Under the American Occupation, 1945-1952*. Smithsonian Institution Press. Washington. 1992. p. 162.
4. **Idditie, Junesay.** *When Two Cultures Meet: Sketches of Postwar Japan, 1945-1955*. Kenkyusha. Tokyo. 1955. p. 138.
5. **Lewis, Leo.** “Japan Gripped By Suicide Epidemic”. The Times. 2008. Sk. Internetā [27.03.2017.] <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/2033367/posts?page=52>
6. **O’Brien, James.** *Dazai Osamu*. Twayne Publishers. New York. 1975. p. 13.-14.
7. **Parsons, Sarah.** “Japanese Collectivism Vs Western Individualism”. Japan In Perspective. 2014. Sk. Internetā [20.02.2017.] <http://www.japaninperspective.com/japanese-collectivism-vs-western-individualism/>
8. **Ryang, Sonia.** *Love In Modern Japan: Its Estrangement from Self, Sex and Society*. Routledge. London. 2006. p. 13.
9. **Smith, Robert J., Beardsley, Richard K.** *Japanese Culture: Its Development and Characteristics*. Routledge. London. 2004. pp. 154.-158.
10. **Stokes, Henry Scott.** *The Life and Death of Yukio Mishima*. Cooper Square Press. New York. 2000. pp. 3.-134.
11. **Sugimoto, Yoshio.** *An Introduction to Japanese Society: Fourth Edition*. Cambridge University Press. Melbourne. 2014. pp. 3.-4.
12. **Thacker, Eugene.** “Black Illumination: The Disqualified Life of Osamu Dazai”. Japan Times. 2016. Sk. Internetā [14.01.2017.] http://www.japantimes.co.jp/culture/2016/03/26/books/black-illumination-disqualified-life-osamu-dazai/#WNd_4xhh3Vp

Interneta avoti:

1. **Clampet, Jason.** “Monocle’s New Quality of Life Top 25 Cities Survey: Tokyo Is Tops Again”. Skift. 2016. Sk. Internetā [24.02.2017.] <https://skift.com/2016/06/22/monocles-new-quality-of-life-top-25-cities-survey-tokyo-is-tops-again/>
2. “Bunraku Puppet Theater”. Japan Zone. Sk. Internetā [24.02.2017.] <https://www.japan-zone.com/culture/bunraku.shtml>
3. “Closets Are for Clothes”. Japanzine. 2006. Sk. Internetā [30.03.2017.] <http://www.japanzine.jp/article/jz/998/closets-are-for-clothes>
4. “Life Expectancy at Birth”. World Health Organization. 2015. Sk. Internetā [23.02.2017.] http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darbs “Tabu tēmas japāņu komunikācijā un to atspoguļojums japāņu modernajā literatūrā” pēta svarīgākās tabu tēmas Japānas sabiedrībā un to, kā tās tiek atspoguļotas japāņu moderno rakstnieku literārajos darbos, kā arī viņu pašu dzīves gājumu un paustos uzskatus kā tabu.

Darba mērķis, analizējot gan daiļliterāturu, gan sabiedrības attieksmi pret vairākām tabu tēmām, konkrēti: personīgo vēlmju vērtēšanu augstāk par sociālo atbildību, pašnāvības izdarīšanu, mīlestības pazīmju izrādīšanu, kā arī homoseksualitāti, ir pierādīt, ka reālā Japānas sabiedrība un sabiedrība, kāda tā tiek attēlota japāņu modernajā literatūrā, ir divas paralēlas pasaules, kas savā starpā nesaskaras, un stingrie sabiedrības uzskati daiļliteratūras pasaulē nedarbojas.

Darba pirmās daļas pirmajā nodaļā autors iepazīstina ar vispārpieņemtām Japānas sabiedrības normām un to izcelsmi. Darba pirmās daļas otrajā nodaļā tiek apskatīta sabiedrības attieksme pret aktuālām tabu tēmām. Otrajā daļā tiek aprakstīts rakstnieku Osamu Dadzaja, Jukio Mišimas un Džuņičirō Taņidzaki dzīves gājums, viņu paustie uzskati un tiek analizēta viņu daiļliteratūra, akcentējot tabu tēmu atspoguļojumu.

Darba garums bez titullapas, satura un literatūras avotiem ir 50 lapas.

SUMMARY

The Bachelors thesis “Reflections of Taboo Subjects In Japanese Communication and Modern Literature” deals with the most important taboo subjects in Japanese society and how they are reflected in the literary works of modern Japanese writers, as well as their own lives and views as a taboo itself.

By analyzing both – selected literature and opinions of the Japanese society on such taboo subjects as human feeling versus social duty, suicide, love and homosexuality, the goal of this research is to prove that the real Japanese society and the society that is portrayed in the modern Japanese literature are two parallel realms that do not overlap and the strict laws of society do not work in the realm of literature.

The first chapter of the first part focuses on Japanese social norms and their history. The second chapter of the first part discusses how are various taboo topics viewed by the Japanese society. In the second part of the Bachelors thesis the views, lives and literary works of such authors as Osamu Dazai, Yukio Mishima and Jun’ichirō Tanizaki are analysed, paying special attention to reflections of taboo subjects.

The total length of the thesis, excluding the title page, the table of contents and sources, is 50 pages.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs "Tabu tēmas japāņu komunikācijā un to atspoguļojums japāņu modernajā literatūrā" izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Artūrs Lilientāls

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Asoc. Prof. p.i. Agnese Haijima

Recenzents:

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 2017. gada 15. maijā

Komisijas sekretāre: pasn. Karīna Jermaka

Darbs aizstāvēts Āzijas studiju bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

__._.2017. prot. Nr. _____, vērtējums __ (_____)

Komisijas sekretāre: pasn. Karīna Jermaka